

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΝΟΡΙΑΚΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΙΕ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19 | 1-15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1966 | ΑΡΙΘ. 17-18

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ "ΟΥΜΑΝΙΣΤΙΚΟΥ," "Η "ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟΥ," ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΙΔΕΩΔΟΥΣ ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ

Α'

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια διαρκῶς ἀναζωπυρεῖται καὶ ἀνανεοῦται παρ' ἡμῖν ἡ συζήτησις περὶ τοῦ ιδεώδους καὶ τῆς δεοντολογίας τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς παιδείας, συχνάκις προβάλλεται τὸ λεγόμενον «οὐμανιστικόν» ἢ «ἀνθρωπιστικόν» μορφωτικὸν ιδεῶδες. Πλεῖστοι πιστεύουν, ὅτι τὸ θεμέλιον τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου ἐκπολιτιστικῆς «προσπαθείας» δέον καὶ σήμερον νὰ εἶναι τὸ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς «Ἀναγεννήσεως» ἐκκολληθὲν καὶ παρουσιασθὲν καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας περαιτέρω ἀναπτυχθὲν καὶ ἐξελιχθὲν ιδεῶδες τοῦ « Ο ὕ μ α ν ι σ μ ο ὦ » ἢ « Ἀ ν θ ρ ω π ι σ μ ο ὦ » (Humanismus)¹.

Ὁ «οὐμανισμὸς» ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς μία πνευματικὴ κίνησις, ἐκπροσωπούμενη ὑπὸ τῶν λεγομένων «οὐμανιστῶν» καὶ χαρακτηριζομένη ὑπὸ τῆς προσπαθείας πρὸς ἀνύψωσιν καὶ ἐξευγενισμόν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν κλασσικῶν σπουδῶν. Ὁ οὐμανισμὸς, ὡς λέγει ὁ Monnier, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ γεῦσις τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι ἢ λατρεία αὐτῆς· λατρεία προχωροῦσα τόσον πολὺ, ὥστε δὲν περιορίζεται εἰς τὸ νὰ προσκινῆ, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ ἀναπαράγῃ. Καὶ ὁ οὐμανιστὴς εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ὅστις γνωρίζει τοὺς ἀρχαίους καὶ ἐμπνέεται ἐξ αὐτῶν· εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις τόσον γοητεύεται ἐκ τοῦ θελγῆτρου αὐτῶν, ὥστε ἀντιγράφει, μιμεῖται, ἐπαναλαμβάνει αὐτοὺς, υἰοθετεῖ τὰ πρότυπα καὶ τὰς συνηθείας αὐτῶν, τὰ παραδείγματα καὶ τοὺς θεοὺς αὐτῶν, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν»². Οὕτω τὸ «οὐμανιστικόν» ιδεῶδες ἀφορᾷ

1. Π. Ἰ. Μπρατσιώτου, Οὐμανισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς, Ἀθήναι 1955, σελ. 10 ἐξ. Μάρκου Σιώτου, Χριστιανισμὸς καὶ Ἀνθρωπισμὸς, Ἀθήναι 1962. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Χριστιανισμὸς Ἀνθρωπισμὸς, ἐν Ἀθήναις 1951, σελ. 14 ἐξ. Κ. Δ. Γεωργίου λ. Ἀνθρωπισμὸς ἐν Ἐρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. 2, Ἀθήναι 1963, στ. 795 ἐξ.

2. Ἰδὲ André Lalonde, Vocabulaire technique et critique de la Philosophie, ἔκτῃ ἐκδόσει, Paris 1951, σελ. 421.

εις τὴν καλλιέργειαν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς πλατωνικῆς, ἀριστοτελικῆς, στωϊκῆς, νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας³ κ.λ.π.

Ὁ «οὐμανισμός», ἂν καὶ—ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας— υἰοθετήθη καὶ ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν προσώπων καὶ θρησκευτικῶν προσωποποιήσεων⁴, ἐν τούτοις βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐπεδίωξε τὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ αὐθεντίας χειραφεσίαν⁵ καὶ τὴν «ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζυγοῦ τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐξύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος καὶ τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ «Ἕλληνας λόγου»⁶. Οὕτως ἡ οὐμανιστικὴ κίνησις ἀποσεῖει τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐκκλησίας, ἀπομακρυνομένη τοῦ ὑπερβατικοῦ, τρέπεται μᾶλλον πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ διαβλέπει παρὰ τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ ὄχι πλέον τυφλοὺς καὶ ἀμαρτωλοὺς εἰδωλολάτρας, ἀλλὰ φορεῖς μεγάλου καὶ μοναδικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου κυριώτατον γνώρισμα ἢ ἐπὶ τῇ ζωῇ καὶ τῷ κόσμῳ χαρά. Ἀντὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος περιοριζομένης καὶ κατ' αὐτὸ χωρούσης ἀγωγῆς, ἀντὶ τῆς δεσμεύσεως τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας καὶ πειθαρχίας, κηρύσσεται νῦν τὸ ἰδανικὸν ἐλευθέρας ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ ἐνοικουσῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων»⁷.

Ὅθεν, τοῦ χρόνου προϊόντος, ὁ «Οὐμανισμός» κατήντησε μίᾳ βιοθεωρίᾳ ἐκλαμβάνουσα τὸν ἄνθρωπον «ὡς αὐτόνομον καὶ αὐτάρκτη δυναμικότητα, ἱκανὴν καὶ προωρισμένην νὰ πραγματοποιήσῃ ἀνθρωποκεντρικοὺς καὶ ἐνδοκοσμικοὺς μόνον σκοποὺς»⁸. Ἐν τῇ «ἀνθρωποκεντρικῇ» (man-centred) φιλοσοφίᾳ τοῦ «κοσμικοῦ» (secular) αὐτοῦ «Οὐμανισμοῦ» ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ἐπαρκὴς πρὸς σωτηρίαν ἑαυτοῦ καὶ ἐπομένως οὐδὲν ὑπάρχει θεοὶς διὰ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ζῶντα Θεόν⁹. «Ὁ οὐμανι-

3. R. Eister, Wörterbuch der philosophischen Begriffe⁴, τόμ. 1 (1927), σελ. 639. Πρὸβλ. Hugh W a t t, Humanistes ἐν James H a s t i n g s, Encyclopaedia of Religion and Ethics, Τόμ. 6, σ. 831-836.

4. Conrad G r o b e r, Handbuch der religiösen Gegenwartsfragen, Freiburg im Breisgau 1940, σελ. 286-288.

5. Σ τ ε φ α ν ἰ δ ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἴστορία, Ἀθήναι 1948, σελ. 532-533.

6. Ν. Ἰ. Λ ο ῦ β α ρ ι, Ἀνθρωπισμός ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. 4, σ. 753. C. G r o b e r, ἐνθ' ἄνωτ.

7. Χ. Ἀ ν δ ρ ο ῦ τ σ ο υ, Λεξικὸν τῆς φιλοσοφίας, Ἀθήναι 1926, σελ. 36.

8. Ν. Ἰ. Λ ο ῦ β α ρ ι, ἐνθ' ἄνωτ.

9. Ἰ. Κ α λ ο γ ῆ ρ ο υ, Ἡ πρώτη συνδιάσκεψις τῆς χριστιανικῆς παιδαγωγικῆς εἰς Bossey, περ. «Ἐκκλησία», ἔτος 1947, σελ. 280-282.

9. The Lambeth Conference 1948 (The Enchclical Letter from the Bishops; together with Besolutions and Reports), London 1948, part II. σελ. 4.

σμός, ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ μεγάλου τοῦ ἀνθρώπου πνευματικοῦ δυναμισμού, ὅστις ἐτεκμηριώθη ἐν τῇ καταπληκτικῇ προόδῳ τῶν φυσικῶν ἰδίᾳ ἐπιστημῶν, ἐξῆρε τὸν φυσικὸν κυρίως ἄνθρωπον, τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ τοῦ προχριστιανικοῦ κόσμου, ἀγνοήσας τὸν ἄνθρωπον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν ἐν Χριστῷ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀναγεννηθέντα νέον πνευματικὸν Ἀδὰμ»¹⁰. Συμμαχήσας ἐπὶ πλέον πρὸς τὸν ὕλισμὸν καὶ τὴν μηχανοκρατικὴν μορφήν τῆς θεωρίας τῆς ἐξελιζέως, «ἣτις δέχεται τὸν ἄνθρωπον ὡς τέκνον τῆς φύσεως καὶ ἀρνεῖται ἄρα τὴν ἀνωτέραν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν¹¹», ἀντίκρουσε τὸν ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς, ὡς μῦθον τῆς φύσεως, ὡς βιολογικὸν συγκρότημα, τοῦ ἐξαντλεῖται ἐντὸς μηχανικῶν κινήσεων. Ὡς ἄθεος προσπάθεια κατέληξεν, ὡς ἦτο ἐπόμενο, εἰς τὴν ἄρνησιν καὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος. «Ὅλοι αἱ δημιουργίαι του ἐβεβαιώθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου δεσπόζει ἡ μηχανὴ καὶ ὅπου ὁ ἄνθρωπος κατεπόθη ὡς πρόσωπον, ὡς ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπεια, ὡς θεῖα εἰκόν»¹².

Κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετίας παρουσιάσθησαν διαφοροὶ ἐπὶ μέρους ἠθικαί, κοινωνικαί, αἰσθητικαί, παιδαγωγικαὶ διδασκαλίαι, διεκδικοῦσαι ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸν τίτλον τοῦ «Ἀνθρωπισμοῦ»¹³. Ὀλίγων μόνον ἐξ αὐτῶν μὴ ἀντιτιθεμένων πρὸς τὸν

10. Γρηγορίου Π α π α μ ι χ α ἡ λ. Ἡ οὐσία καὶ τὸ βάθος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐκδ. β', ἐν Ἀθήναις 1937, σελ. 15.

11. Ἐνθ' ἄνωτ.

12. Εἰ ρ η ν α ἰ ο υ (μητροπολίτου Σάμου), Αἱ ἰδιόζουσαι μορφαὶ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας περιοδικὸν «Ἐκκλησία» ἔτος 1947, σελ. 149.

13. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι καὶ γνωσιολογικὴ τις θεωρία φέρει τὸ ὄνομα «Ὀυμανισμός». Αὕτη, ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ F.C.S. Schiller, κυρίως ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ «Humanism, philosophical Essays» (London 1903) καὶ «Studies in Humanism» (London 1907), στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Πρωταγόρου: «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος». Μία πρότασις, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, εἶναι ἡ δὲν εἶναι ἀληθῆς, ἐφ' ὅσον αἱ συνέπειαι αὐτῆς ἔχουν ἢ δὲν ἔχουν πρακτικὴν ἀξίαν· πᾶσα ἀλήθεια καὶ γνῶσις παράγεται ἢ καθορίζεται ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν καὶ σκοπῶν καὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἐκλογῆς, ἀξιολογήσεως καὶ ἐνεργείας. Πᾶσα ἡ γνῶσις εἶναι ὑποταχθεῖσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ἀνάγκας. Ἡ γνωσιολογικὴ διδασκαλία αὕτη, ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς «Λογικῆς» καὶ τῆς «Θεωρίας τῆς γνῶσεως», δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὸν Θεῖσμόν, ὡς ἐτόνισεν ὁ πιστεύων εἰς τὸν Θεὸν εἰσηγητῆς αὐτῆς F.C.S. Schiller (A. Lalonde, ἔνθ' ἄνωτ.—R. Eisler, ἔνθ' ἄνωτ. F.C.S. Schiller, Humanism ἐν J. Hastings, Encyclopaedia of Religion and Ethics, τόμ. 6, σελ. 830-831. Χρ. Ἀ ν δ ρ ο ὕ τ σ ο υ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 36 καὶ 290). Πάντως καὶ ἡ θεωρία αὕτη δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς σφαλερὰς μεταφυσικὰς ἀπόψεις καθ' ὅσον, θεωροῦσα τὸν ἄνθρωπον ὡς μέτρον πάντων χρημάτων, εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν θεοποίησιν αὐτοῦ.

Θεϊστικὸν προσανατολισμὸν¹⁴, ἀντιθέτως αἱ πλεῖστοι, παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῆς κοσμικῆς «οὐμανιστικῆς» παράδοσεως, ἀρνοῦνται τὰς πνευματικὰς συναρτήσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς οἰανδήποτε ὑπερβολικὴν καὶ ὑπερανθρωπίνην πραγματικότητα καὶ, διεπόμενοι ὑπὸ ἐνδοκοσμικοῦ «ἀνθρωποκεντρισμοῦ», τοποθετοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ κέντρον τοῦ παντός¹⁵. «Ὁ οὐμανισμὸς παρουσιάζει μίαν γενικὴν περὶ βίου ἀντίληψιν (πολιτικὴν, οἰκονομικὴν, ἠθικὴν), θεμελιουμένην ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ μόνων τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων» τοῦθ' ὅπερ ἀντιτίθεται σαφῶς πρὸς τὴν χριστιανικὴν σωτηριολογίαν¹⁶. Οὕτως «ὁ καθαρὸς οὐμανισμὸς (l' humanisme pur) πάντοτε θὰ μεταπίπτῃ εἰς τὸν νατουραλισμὸν», τὸν ὕλισμὸν καὶ τὴν σχετικοκρατίαν¹⁷. Ὁ M. Walter Lippmann ἐκθέτει¹⁸ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ «πρὸς τὸν Θεῖσμον ἀντιτιθεμένου» «Οὐμανισμοῦ», συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι, μὴ πιστεύοντες πλέον εἰς ἓνα οὐράνιον βασιλεῖα, «δέον νὰ εὗρουν τὰ κριτήρια τοῦ ἠθικοῦ βίου ἐξ ὀλοκλήρου ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας. Οὗτοι ὀφείλου νὰ ζοῦν ἐν τῇ πίστει, ὅτι τὸ καθήκον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι οὐχὶ τὸ νὰ συμμορφῶνῃ τὴν βούλησιν αὐτοῦ πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ ἀπόκτησις τῆς βεβαιότητος γνώσεως τῶν ὄρων τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας».

Ἡ ἄνω θεϊστικὸν προσανατολισμοῦ ἀνθρωποκεντρικὴ διδασκαλία τοῦ οὐμανισμοῦ ἐνέπνευσεν ἐμμέσως καὶ διάφορα ἄλλα φιλοσοφικά, ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων ἀπὸ τῆς περὶ «ὑπερανθρώπου» λ.χ. διδασκαλίας τοῦ Nietzsche (Νίτσε) μέχρι τῆς συγχρόνου ἀθεϊστικῆς μορφῆς τοῦ λεγομένου «ὑπαρξισμοῦ». Κατὰ τὸν Νίτσε «ἐκ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐξελιξέως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἀνατρεπομένων τῶν σημερινῶν ἠθικῶν ἀξιῶν», θὰ προκύψῃ ὁ ἰδανικὸς ἄνθρωπος, ὁ «ὑπεράνθρωπος». Ἡ ζωὴ, κατὰ τὸν Νίτσε, εἶναι ἡ πρὸς τὴν δύναμιν βούλησις· δι' αὐτὸ ἀγαθὸν εἶναι πᾶν τὸ ἐξαῖρον τὸ συναίσθημα τῆς δυνάμεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, κακὸν δὲ τὸ παραλῦον ταύτην καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀναπήρους συμπάθεια. Οὕτως ὑπάρχουν, κατὰ τὸν Νίτσε, «δύο εἶδη ἠθικῆς, ἡ τῶν κυρίων, ἣν ἐκπροσωπεῖ ὁ εὐγενὴς ἄνθρωπος, ὁ σκληρὸς πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὁ ἐπιχαιρέκακος καὶ ἄφοβος, ὁ ἐξελισσόμενος εἰς ὑπεράνθρωπον».

14. A. Lalande, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 421-424.

15. Αὐτόθι.

16. De Rougemont, Politique de la personne, σελ 125 ἐν A. Lalande, ἐνθ' ἄνωτ., σελς 423.

17. R. L. Senné, Obstacle et valeur, σ. 258-259 ἐν A. Lalande ἐνθ' ἄνωτ.

18. M. Walter Lippmann, A. Preface to Morals (1929), σελ. 137.

ποινὴ καὶ ἡ ἠθικὴ τῶν δούλων, τῶν ταπεινῶν καὶ πασχόντων, ἡ ἠθικὴ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ ἄγουσα εἰς τὴν ἐκθήλυνσιν καὶ εἰς τὸν ἐκφυλισμόν. Ἄρεται δὲ εἶναι ἡ συμπάθεια, ἡ ὑπομονή, ἡ ταπεινώσις καὶ ἡ ἀγάπη, αἱ ὑποστηρίζουσαι καὶ προάγουσαι τοὺς ἀδυνάτους, ἀλλ' ἡ δύναμις, ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ σκληρότης καὶ δὴ καὶ ὁ δόλος καὶ ἡ ἀσπλαγχνία»¹⁹. Καὶ ἡ σύγχρονος ἀθεϊστικὴ μορφή τοῦ «Ἵπαρξισμοῦ»²⁰, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν λεγόμενον «χριστιανικὸν ὑπαρξισμόν», κηρύσσει τὴν ἀπόλυτον πίστιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξαρτήσεως, καὶ οὕτω κατανατᾷ εἰς τὸν ἡδονισμόν, τὴν ἀπελπισίαν, τὸν μηδενισμόν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ὁ «Οὐμανισμός», ὡς ἐξελίχθη ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, ἔλαβεν ἐχθρικὴν στάσιν ἐναντι τοῦ Χριστιανισμοῦ, καθ' ὅσον «ἐπήνεγκε τὴν βαθμιαίαν διαμόρφωσιν τοῦ λεγομένου λαϊκισμοῦ, δηλαδή τὴν χειραφεσίαν καὶ ἀποξένωσιν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ παγανισμοῦ, ἐπεδίωξε τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τῆς δῆθεν θρησκείας τῆς προόδου καὶ ἐδημιούργησε τὸν ἤδη χρεοκοπήσαντα νεώτερον εὐρωπαϊκὸν ὑλιστικὸν ἢ ἄνευ ψυχῆς πολιτισμόν»²¹.

Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκφυλισθεῖσα οὐμανιστικὴ κίνησις τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐξηυγενίσθη σημαντικῶς ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦ Γερμανικοῦ Νεοουμανισμοῦ τῶν Humboldt, Lessing, Herder, Goethe, Schiller καὶ ἄλλων, οἵτινες ἔχοντες ὡς πρότυπα τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἠρνοῦντο μὲν τὸ ἐκκλησιαστικόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ καθ' ὅλον χριστιανικὸν πνεῦμα²², ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὸν αἰῶνά μας διὰ τοῦ λεγομένου «Τρίτου Οὐμανισμοῦ», τοῦ ὁποίου ἐνθουσιώδης κήρυξ ὑπῆρξεν ὁ κορυφαῖος ἑλληνογλῶσσος Werner Jaeger, τοῦ ὁποίου τὰ φιλοχριστιανικὰ αἰσθήματα εἶναι ἐκδηλα εἰς πολλὰ τῶν ἔργων του²³.

19. X. Ἀνδρούτσου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 251 καὶ 347.

20. A. Lalande, Existentialisme, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 319-320. N. Ἰ. Λοῦβαρι, Μεταξὺ δύο ὁσμων, σελ. 229-235.

21. Π. Μπρατσιώτου, Χριστιανισμός καὶ πολιτισμός, Θεσσαλονίκη 1941, σελ. 21.

22. Π. Μπρατσιώτου, Οὐμανισμός καὶ Χριστιανισμός, σελ. 15-16. Μάρκου Σιώτου, Χριστιανισμός καὶ Ἀνθρωπισμός, σελ. 6-7.

23. Π. Μπρατσιώτου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 17, ἐνθα προστίθεται, ὅτι τοῦ «τρίτου Οὐμανισμοῦ» «θιασῶται εἶναι παρ' ἡμῖν καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πρό τινας χρόνου ἰδρυθεῖσαν «Ἐταιρείαν Ἑλλήνων φιλολόγων», ἐξ ὧν τινες ἐμαθήτευσαν παρὰ τῷ Jaeger καὶ ἐδέχθησαν ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τὴν φιλοχριστιανικὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλεινοῦ διδασκάλου τῶν, ἐπίδρασιν ἐνισχύουσαν τὸν πάτριον αὐτῶν σεβασμὸν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν». Ἀνάλογα ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ K. Βουαβέρη ἰδρυθεῖσαν

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων συνάγεται, ὅτι ἀναμφιβόλως ἐν πολλοῖς ἐκ τῶν «οὐμανιστικῶν» ἢ «ἀνθρωπιστικῶν» συστημάτων ὑπάρχουν φωτεινά τινα σημεῖα καὶ ἐκλεκτὰ στοιχεῖα, ἅτινα οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ. Οὕτω λ.χ. τὸ αἷτημα τῆς πλήρους καὶ ἀρτίας ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ κατάφασις τῆς ζωῆς, ἡ ἐλευθερία τῆς ἐρεύνης εἶναι ἀναφαίρετα ἀγαθὰ τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ τὰ ὅποια αὕτη ἐσαεὶ θὰ εἶναι εὐγνώμων πρὸς τὸν κληροδοτήσαντα ταῦτα εἰς ἡμᾶς ἀρχαῖον ἐλληνικὸν κόσμον. Τὰ στοιχεῖα ὅμως ταῦτα δὲν δύνανται κατὰ σχέσιν αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ χειραφεσίαν, καθ' ὅσον πάντα ταῦτα υἱοθετήθησαν διὰ τῶν αἰῶνων ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικώτερον εἰς τὸ ἀνθρωπιστικὸν σύνθημα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς οἰκειώσεως τῶν ἀγαθῶν τῆς κλασικῆς παιδείας, καὶ τοῦτο ἐρρίφθη διὰ πρώτην φοράν ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τοῦ Χριστιανικοῦ Βυζαντίου. Ἦδη ὁ Ἰουστινὸς ἐδίδασκει, ὅτι ὁ «σπερματικὸς Λόγος» κατέστησεν ἱκανοὺς τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους «ἀμυδρῶς ὄραν τὰ ὄντα»²⁴ καὶ νὰ διδάξουν «σπέρματα ἀληθείας»²⁵. Ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία δὲν εἶναι «κενὴ ἀπάτη», καθ' ὅσον τὰ διδάγματα αὐτῆς «οὐ πάντῃ ὅμοια... οὐκ ἀλλότρια ἔστι τοῦ Χριστοῦ· ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θεοῦ Λόγου τὸ συγγενὲς ὄρων, καλῶς ἐφθέξατο»²⁶.

Παρομοίας ἀντιλήψεις εἶχε καὶ ὁ ἀπολογητὴς Ἀθηναγόρας.

Τὸ ἔργον τῆς στενωτέρας προσεγγίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν θύραθεν παιδείαν καὶ ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἔνδοξον «ἀλεξανδρινὴν θεολογικὴν σχολήν». Κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα ἡ φιλοσοφία ἦτο «πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, εἰς δικαιοσύνην Ἑλληνισιν, ἀναγκαῖα· ἐπαιδαγώγει γὰρ αὕτη τὸ ἐλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τοῦς Ἑβραίους εἰς Χριστὸν. Νυνὶ δὲ χρησίμη πρὸς θεοσέβειαν γίνεται, προπαιδεῖα τις οὖσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρποῦμένοις· προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία προοδοποιῶσα τὸν ὑπὸ τοῦ

«Ἑλληνικὴν ἀνθρωπιστικὴν ἑταιρείαν» (Μάρκου Σιώτου, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 7).

24. Ἰουστινίου, Β' Ἀπολογία 13, Migne Ἐ. Π. 6, 468.

25. Ἰουστινίου, Α' Ἀπολογία 44, Migne Ἐ. Π. 6, 396.

26. Ἰουστινίου, Β' Ἀπολογία 13, Migne Ἐ. Π. 6, 465.

27. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Στρωματεῖς 1,5 ἐν Migne Ἐ. Π. 8, 717 ἐξ.

28. Ὠριγένους, Ἐπιστολὴ πρὸς Γρηγόριον θαυματουργόν, Migne Ἐ. Π. 11, 88.

Ἐκλεκτὲς σελίδες ἀπὸ τὸν Ἱ. Χρυσόστομο.

Ἡ ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΦΑΝΕΡΩΝΕΙ ΤΗΝ ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

(Ἀπὸ τὴν ὁμιλία πρὸς Ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους)

«Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ»¹. Καὶ θὰ σημάνη ὁ θάνατός του δόξα καὶ τιμῆ. Ἐνας τέτοιος θάνατος ἀξίζει περισσότερα κ' ἀπὸ τὸ στέμμα. Οἱ βασιλείαδες λοιπόν, μόλις καταθέσουνε τὰ διαδήματά τους, παίρνουν στὰ χέρια τους τὸν σταυρὸ πὸ εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ σταυρὸς εἶναι κεντημένος στὶς βασιλικὲς πορφύρες· ὁ σταυρὸς στολίζει τὰ διαδήματα· ὁ σταυρὸς βρίσκεται στὶς προσευχὲς μας· ὁ σταυρὸς εἶναι χαραγμένος ἐπάνω στὰ ὄπλα μας· ὁ σταυρὸς ὑψώνεται ἐπάνω στὴν ἄγια τράπεζα· καὶ σ' ὅλο τὸν κόσμον καὶ σ' ὅλη τὴν Οἰκουμένη ὁ σταυρὸς λάμπει, παραπάνω κ' ἀπὸ τὸν ἥλιον· «Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ».

Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τ' ἀνθρώπινα πράγματα, ἀλλὰ συνειθίζει νὰ γίνεται τ' ἀντίθετο. Γιατί, ὅσον καιρὸ μὲν ζοῦνε αὐτοὶ πὸ εὐδοκίμησαν στὴ ζωὴ τους, λουλουδίζει καὶ τὸ καθεὶ τους· ὅταν ὅμως πεθάνουν, ἀφανίζονται κ' ἐκεῖνα μαζὶ τους. Κι' αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἰδῆ, ὅχι μονάχα στοὺς πλουσίους, οὔτε καὶ στοὺς ἄρχοντες μόνο, ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιον τὸν βασιλεῖα.

1. Ἡσαΐα ια', 10.

Χριστοῦ τελειούμενον» καὶ συνεργεῖ πρὸς «σοφίας κτῆσιν»²⁷.

Καὶ ὁ Μέγας Ὀριγένης ἐτόνιζεν, ὅτι πρέπει νὰ ἐπωφελώμεθα καὶ «φιλοσοφίας Ἑλλήνων τὰ οἶονε εἰς Χριστιανισμὸν δυνάμεθα γενέσθαι ἐγκύκλια μαθήματα ἢ προπαιδεύματα καὶ ἀπὸ γεωμετρίας καὶ ἀστρονομίας χρήσιμα ἐσόμεθα εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν»²⁸, διὰ τοῦτο ὡς ἀπαραίτητον προπαιδεῖαν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Γραφῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου Θεολογίας ἐθεώρει τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ὀριγένους ἐπὶ τῶν συγχρόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν μεταγενεστέρων ὑπῆρξε τεραστία. Οὗτος ἐγένετο «ὁ ἐμπνευσμένος διδάσκαλος καὶ καθοδηγὸς τῶν μεγάλων πατέρων καὶ συγγραφέων, οἵτινες ἐκλείσαν τὴν Ἐκκλησίαν»²⁹.

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

27. Ἀκαδημίας Δημητρίου Σ. Μπαλάνου (Ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), σελ. 15.

Γιατί και οί νόμοι τους καταργούνται, και αἱ εἰκόνες τους χάνουν τὴν ἀξία τους, και ἡ μνήμη τους σβύνει, και τ' ὄνομά τους ξεχνιέται, και οἱ δικοὶ τους ἀνθρώποι περιφρονοῦνται: αὐτοὶ ποὺ ξεσήκωναν ἐπανάσταση, και ποὺ μ' ἓνα τους γνέψιμο, ἀλλάζαν τις καταστάσεις και τοῦ λαοῦ και τῆς πολιτείας και τῶν πραγμάτων, και ποὺ ἦταν κύριοι και νὰ θανατώνουν, και στὸ χέρι τους ἦταν νὰ φέρουν πίσω τοὺς ἐξορίστους.

Κι' ὅμως ὅλοι κι' ὅλα καταλύονται, κι' ἄς ἦταν μεγάλοι και τρανοί, κι' ἄς εὐδοκίμοῦσαν προτῆτερα. Ὡς πρὸς τὸν Χριστὸν ὅμως, γίνεται ὅλως διόλου τ' ἀντίθετο. Γιατί, προτοῦ νὰ σταυρωθῆ, τὰ πράγματα ἦταν θλιβερά. Ὁ Ἰούδας τὸν ἐπρόδοσε· ὁ Πέτρος τὸν ἀρνήθηκε· οἱ ὑπόλοιποι τῶβαλαν στὰ πόδια· ἀπόμεινε μονάχος ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς του· και πολλοὶ ποὺ ἐπίστεψαν, ἀλλοξογνώμησαν. Ὅταν ὅμως τὸν ἐθανάτωσαν κι' ἀπέθανε, τὰ πάντα γίνηκαν λαμπρότερα κι' ὠραιότερα και ψηλότερα· κι' αὐτό, γιὰ νὰ μάθης, πὼς αὐτὸς ποὺ σταυρώθηκε δὲν ἦταν ἓνας ἀπλὸς ἀνθρώπος.

Και ὁ μὲν κορυφαῖος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, οὔτε ἐνὸς θυρωροῦ τὴν φοβέρα δὲν ἐβάσταξε· ἀλλὰ, ἔπειτα ἀπὸ τόση και τόση μυσταγωγία, εἶπε πὼς δὲν τὸν ξέρει. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὸν Σταυρὸ του, διέτρεξεν ὅλη τὴν οἰκουμένη. Κι' ἀπὸ τὴν στιγμή ἐκείνη ἀμέτρητα εἶναι τὰ πλήθη τῶν μαρτύρων ποὺ ἐσφαγισθήκανε, γιατί προτίμησαν ν' ἀποθάνουν καλύτερα, παρὰ νὰ ξεστομίσουν αὐτὸ ποὺ ξεστόμισεν ὁ κορυφαῖος ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, ἐπειδὴ φοβήθηκε τὴν ἀπειλὴ μιᾶς θυρωρίας. Ἔτσι, ἐξ αἰτίας τοῦ Σταυροῦ ἐκείνου, ὅλες οἱ χῶρες κι' ὅλες οἱ Πολιτεῖες, και ἡ ἔρημος, και ἡ Οἰκουμένη, κι' ὅλη ἡ ἀκατοίκητη γῆ, ἀνακηρύττομε και ὑμολογοῦμε τὸν σταυρωμένο. Και βασιληᾶδες και στρατηγοὶ κι' ἄρχοντες και πρωθυπουργοὶ και δοῦλοι κι' ἐλεύθεροι και ἰδιῶτες και σοφοὶ κι' ἄσοφοι και βάρβαροι κι' ὅλες οἱ ἀνθρώπινες φυλές κι' ὅσο μέρος τῆς γῆς ἀπομένει ποὺ τὸ βλέπει ἀπὸ ψηλὰ ὁ ἥλιος, σ' ὅλες αὐτὲς τις ἀπέραντες χῶρες, ἔφθασε τ' ὄνομά του και ἡ προσκύνησή του, γιὰ νὰ μάθης τί σημαίνει «ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ» (ὁ θάνατός του θὰ σημαίνει τιμῆ). Κι' ὁ τόπος ποὺ δέχθηκε τὸ σφαγμένο ἐκεῖνο σῶμα, και ποὺ πρῶτα ἦταν τόσο ἀσήμαντος και τόσο μικρὸς, τώρα εἶναι σεβαστότερος ἀπὸ χίλια δυὸ παλάτια, και πολυτιμώτερος και σ' αὐτοὺς τοὺς βασιληᾶδες «και ἔστιν ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ». Και ὁ θάνατός του σημαίνει τιμῆ.

*

Και τὸ παράδοξο εἶναι πὼς ὄχι μονάχα γι' αὐτὸν, ἀλλὰ και γιὰ τοὺς μαθητὲς του τὸ ἴδιο κι' ἀπαράλλακτο ἔχει γίνει. Γιατί αὐτοὶ, ποὺ τοὺς ἐκυνηγοῦσαν, και ποὺ τοὺς ἐπόμπευαν, και τοὺς

καταφρονοῦσαν, και τούς φυλάκιζαν και πού ὑπόφεραν ἀπροσμέτρητα κακά, τώρα πού ἀπόθαναν εἶναι ἐνδοξότεροι κι' ἀπό τούς βασιληᾶδες· και πῶς γίνεται αὐτό, μαθετέ το, ἀπό τοῦτο. Μέσα δηλαδή στή βασιλικώτατη πόλη, τή Ρώμη, και βασιληᾶδες και ὑπάτοι και στρατηγοί, ἀφήνοντας τὰ πάντα, τρέχουν ὅλοι στούς τάφους τοῦ ψαρᾶ και τοῦ σκηνοποιοῦ. Και στήν Κωνσταντινούπολη αὐτοὶ πού φοροῦνε τὰ διαδήματα, νόμισαν πῶς εἶναι σωστό και πρεπούμενο, νά μὴ θάβωνται τὰ σώματά τους οὔτε καν κοντά μέ τούς Ἀποστόλους, ἀλλά ἔξω ἀπό τήν πολιτεία και στά πρόθυρά της. Κι' ἔχουν γίνει λοιπὸν θυρωροὶ τῶν ψαρᾶδων οἱ βασιληᾶδες και δὲν ντρέπονται γιά τὸ τέλος τους αὐτό, ἀλλά και καμαρώνουν· κι' ὄχι μόνον αὐτοὶ, ἀλλά και οἱ ἀπογονοὶ τους· «Και ἔσται, φησὶν, ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ». Και θᾶναι, εἶπεν, ὁ θάνατός τους τιμῆ.

*

Και τότε θά ἰδῆς και θά αἰσθανθῆς τὸ μεγαλεῖο τῆς τιμῆς, ἔταν θά μάθης καλά τὸ σύμβολο τοῦ θανάτου αὐτοῦ· τοῦ θανάτου πού ἦταν καταραμένος· τοῦ θανάτου, πού ἦταν ὁ πλειὸ ντροπιασμένους ἀπὸ ὅλους τούς θανάτους· γιὰτι μονάχα αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου τῶχανε σὰν κατάρρα. Και σᾶς τὸ ἐξηγῶ, αὐτὸ πού λέω. Ἀπὸ τούς φταῖστες δηλαδή παλαιότερα, ἄλλοι τους μὲν ἐκαίονταν· ἄλλους τούς ἐλιθοβολοῦσαν· κι' ἄλλοι τελείωναν μ' ἄλλον τρόπον τιμωρίας τῆ ζωῆ τους. Αὐτὸς ὅμως πού τὸν ἐσταύρωναν και πού τὸν ἐκρέμαγαν ἐπάνω σὲ ξύλο δὲν ὑπόφερε μονάχα τὸ φοβερὸ αὐτό, ὅτι τὸν ἐτιμωροῦσαν δηλαδή σὲ μιὰ τέτοια καταδίκη, μὰ κι' ὅτι τὸν τέτοιο τὸν ἐθεωροῦσαν σὰν καταραμένο· «Ἐπικατάρρατος γάρ, φησὶ, ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου»². Εἶναι καταραμένος-λέει- ὅποιος κρεμιέται ἐπάνω σὲ ξύλο. Κι' ὅμως τὸ καταραμένο αὐτὸ πρᾶγμα, τὸ ἀποτρόπαιο κι' ἀπενικταῖο και πού ἦταν τὸ σύμβολο τῆς ἐσχάτης ποινῆς, ἔχει γίνει τώρα ποθητὸ κι' ἀγαπητό. Γιατι οὔτε και ἓνα βασιλικὸ στεφάνι δὲν στολίζει τόσο τὸ κεφάλι, ὅσο τὸ στολίζει ὁ σταυρός, πού εἶναι λαμπρότερος ἀπ' ὅλα τὰ στολίδια. Κι' ἐκεῖνο, πού ἔφερε προτῆτερα σ' ὅλους φρίκη, εἶναι τώρα τόσο περιμάχητο τὸ σχῆμα του, γιά τὸν καθένα, ὥστε νά βρίζεται παντοῦ· στούς ἄρχοντες, στούς ἀρχόμενους, στούς γυναῖκες, στούς ἄνδρες, στίς κόρες, στίς ὑπανδρες γυναῖκες, στούς δούλους, στούς ἐλεύθερους.

Γιατι ὅλοι τῶχουνε πάνω χαραγμένο στὸ φανερώτερο σημεῖο ἀπὸ τὰ μέλη τους και καμαρώνουν νά τὸ περιφέρουν και νά διατυπώνεται καθημερινὰ ἐπάνω στὸ μετωπὸ τους, πάνω σὲ κάποια

2. Δευτερ. κα', 23.

στήλη. Αὐτὸς λάμπει ἐπάνω στὴν ἁγία Τράπεζα, αὐτὸς στὶς χειροτονίες τῶν ἱερέων, κι' αὐτὸς καὶ στὸ μυστικὸ μας δεῖπνο μὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸν μπορεῖς νὰ τὸν δῆς κυρίαρχο παντοῦ, στὰ σπίτια, στὶς ἀγορές, στὶς ἐρημιές, στοὺς δρόμους, στὰ βουνά, στὰ λαγκάδια, στοὺς ἐρημότοποι, στὴ θάλασσα καὶ στὰ πλοῖα καὶ στὰ νησιά, στὰ κρεβάτια, στὰ φορέματα, στὰ ὄπλα καὶ στὶς συζυγικὲς κλίνες, στὰ συμπόσια, στ' ἀσημικά μας, στὰ χρυσαφικά μας, στὰ μαργαριτάρια, στὶς τοιχογραφίες, ἐπάνω στὰ σώματα πολυγερασμένων ἀλόγων κι' ἐπάνω στὰ κορμιὰ αὐτῶν ποὶ τοὺς κλωθογυρίζουν οἱ διαβόλοι, στοὺς πολέμους, στὴν εἰρήνη, στὶς ἡμέρες καὶ στὶς νύκτες, στὶς συντροφιές αὐτῶν ποὺ διασκεδάζουν, καὶ στοὺς ὄμιλους τῶν ἀνθρώπων ποὺ δουλεύουν σκληρά. Τόσο περιμάχητο ἔχει γίνεи γιὰ ὅλους τὸ θαυμαστὸ αὐτὸ δῶρο, καὶ ἡ ἀνείπωτος ἀξία αὐτῆ δωρεᾶ.

*

Κανεὶς δὲν ντρέπεται καὶ κανεὶς δὲν σκεπάζει τὸ πρόσωπό του μὲ τὴ σκέψη, ὅτι αὐτὸ συμβολίζει ἓνα θάνατο καταραμένο, ἀλλὰ ὅλοι μας καμαρώνομε γι' αὐτὸ, περισσότερο παρὰ γιὰ τὰ στεφάνια καὶ τὰ διαδήματα κι' ἀπὸ ἀμέτρητα περιδέραια μαργαριταριῶν. Ἔτσι, ὄχι μονάχα δὲν τὸν ἀποφεύγει κανεὶς, ἀλλὰ καὶ ποθητὸς κι' ἀγαπητὸς καὶ περιζήτητος γιὰ ὅλους εἶναι καὶ λαμποκοπᾷ παντοῦ· καὶ σκόρπιος ἐπάνω στοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν, καὶ στὰ ταβάνια, καὶ στὰ βιβλία, καὶ στὶς πολιτείες, καὶ στὰ χωριά, καὶ στὶς ἐρημιές, καὶ στὰ κατοικημένα μέρη. Καὶ μὲ πολλή μου εὐχαρίστηση μπορῶ νὰ ρωτήσω κάποιον εἰδωλολάτρη, πῶς ἔγινε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ σύμβολο αὐτὸ τῆς καταδίκης καὶ τοῦ ἐπάρατου θάνατου, εἶναι τῶρα γιὰ ὅλους ποθητὸ καὶ περιζήτητο, ἂν δὲν ἦταν ἀπὸ τὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ σταυρώθηκε;

*

Γιατί, ἂν τὸ νομίζης σὺ πῶς δὲν ἀξίζει τίποτα κι' ἂν εἶσαι ἀκόμα ξεδιάντροπος κι' ἀντιμαχᾷς πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ εἶσαι τυφλὸς πρὸς τὸ φῶς, ἀμέσως θὰ σοῦ ἀποδείξω καὶ μ' ἄλλα ἐπιχειρήματα, πόσο μεγάλο εἶναι αὐτό. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν τὰ ἐπιχειρήματα αὐτά; Ὑπάρχουν γιὰ τοὺς δικαστὲς πολλὰ εἶδη βασανιστηρίων, τὸ ξύλο, τὰ λουριά, τὰ νύχια, τὰ μολύβια, ποὺ μ' αὐτὰ ξύβουν τὰ σώματα, καὶ σχίζουν τὰ μέλη, καὶ φτιάχνουν κρεμάλες. Ποιὸς λοιπὸν θᾶθελε νὰ τὰ φέρῃ αὐτὰ στὸ σπίτι σου; Καὶ ποιὸς θὰ καταδεχότανε νὰ πιάσῃ τὸ χέρι ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δημίους ποὺ καταγίνονται σ' αὐτά, ἢ καὶ νὰ πλησιάσῃ γιὰ νὰ τοὺς ἰδῇ; Δὲν τοὺς σιχαίνονται οἱ περισσότεροι, καὶ μερικοὶ μάλιστα τοὺς ἔχουνε γιὰ κακοσημαδιά, κι' οὔτε νὰ τοὺς ἀγγίξουν οὔτε καὶ νὰ τοὺς ἀντικρύσουν δὲν θέλουν! Δὲν φεύγουνε μακριὰ τους; Δὲν γυρίζουν ἀπὸ τὴν ἄλλη

μεριά τὸ πρόσωπό τους; Τέτοιο λοιπὸν πρᾶγμα ἦτανε κι' ὁ σταυρὸς παλαιότερα, καὶ μάλιστα τρισχειρότερος ἀπ' αὐτά. Γιατί, ὅπως ἐπρόλαβα καὶ σὰς εἶπα, δὲν ἦτανε ἓνα ἀπλὸ σύμβολο θανάτου, ἀλλὰ τοῦ καταραμένου θανάτου. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν καὶ πῶς, θέλω νὰ μοῦ εἰπῆς, ἔγινε γιὰ ὅλους τόσο περιζήτητος, τόσο ποθητὸς καὶ τόσο προτιμώτερος ἀπὸ τὰ πάντα;

*

Καὶ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο, ποῦ ἐπάνω του ἀπλώθηκε κι' ἀνασκολοπίσθηκε τ' ἄγιο σῶμα, πῶς ἔγινε τόσο περιμάχητο γιὰ ὅλους; Καὶ πολλοὶ παίρνοντας ἓνα ἐλάχιστο κομματάκι του καὶ περιδένοντάς το μὲ χρυσάφι, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τὸ κρεμονοῦν ἀπὸ τοὺς λαίμους των καὶ τῶχουν γιὰ στολίδι τους, μολονότι ἦτανε σύμβολο καταδίκης, καὶ μολονότι ἐσυμβόλιζε τὴν αἰσχρότερη τιμωρία καὶ πονηρίαν; Αὐτὸς ὅμως ποῦ ἀλλάζει τὰ πάντα, αὐτὸς ποῦ μετατόπισε τὴν γῆ ἀπὸ τόση καὶ τόση κακία, καὶ ποῦ ἔκαμεν οὐρανὸ τὴν γῆ, αὐτὸς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ τ' ἀνέβασε παραπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἐνῶ ἦτανε ἐπονείδιστο κι' ὁ πλειὸ ντροπιασμένος ἀπ' ὅλα θάνατος. Κι' αὐτὰ ὅλα προβλέποντας ὁ προφήτης ἔλεγε: «Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ». Καὶ ὁ θάνατός του θὰ σημαίνῃ τιμῆ.

Γιατί αὐτό, ποῦ ἦτανε σύμβολο θανάτου (καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέω πάντα μου αὐτό), γίνηκεν ὑπόθεση μεγάλης εὐλογίας, καὶ τείχος κάθε εἴδους ἀσφάλειας, πληγῆ θανάσιμη γιὰ τὸν διάβολο, χαλινάρι τῶν δαιμονίων, ἀφανισμὸς τῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν· αὐτὸ ἐξαφάνισε τὸν θάνατο, αὐτὸ συντρίψε τις χάλκινες πύλες τοῦ "Αδῆ, αὐτὸ ἔσπασε τοὺς σιδερένιους τοῦ μοχλοῦς, αὐτὸ κατάργησε τὴν ἀκρόπολη τοῦ Σατανᾶ, αὐτὸ ἔκοψε σύρριζα τὰ νεῦρα τῆς ἁμαρτίας, αὐτὸ ἔσωσε ὅλη τὴν οἰκουμένη ποῦ ἦτανε καταδικασμένη, κι' αὐτὸ σταμάτησε τὴν θεήλατη πληγῆ ποῦ προχωροῦσε ν' ἀφανίσῃ τὴν ἀνθρώπινη φύση μας...

Ἐπίδοση ΑΝΘΙΜΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΤΗ

Παρακαλοῦνται τὰ Ἐκκλ. Συμβούλια τῶν Ἱ. Ναῶν, οἵτινες λαμβάνουν τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία», ὅπως καταβάλλουν εἰς τὸ Τοπικὸν ΤΑΚΕ τῆς περιφέρειας των τὴν τυχὸν ὀφειλομένην συνδρομὴν των, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1957 καθωρίσθη εἰς δρχ. 30 ἐτησίως, ἐκτὸς τῶν Ἱ. Ναῶν τῶν περιφερειῶν Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, τῶν ὁποίων ἡ συνδρομὴ καθωρίσθη εἰς δρχ. 50, 75 ἢ 100, ἀναλόγως τῆς κατηγορίας ἐκάστου.

Ἄγωνία ἐνὸς ἱερέως

“ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ...”,

Τὸ εἶπες καθαρὰ στοὺς μαθητάς σου: «ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου»¹. Σᾶς διάλεξα καὶ σᾶς τράβηξα ἀπ’ τὴν πλατεῖα θάλασσα τοῦ κόσμου, γιὰ ν’ ἀναλάβετε τὴ μεγάλη ἀποστολή, νὰ ἀμαθητεύσετε πάντα τὰ ἔθνη»². Γιὰ νὰ γίνετε οἱ λειτουργοί μου καὶ οἱ ὑπηρέται μου.

Στὸ μεταξὺ δὲν μεσολάβησε τίποτε, πού ν’ ἀλλάξῃ τὴν πρόθεσί σου καὶ τὴν τάξι, πού ὤρισες. Ἐξακολουθεῖς καὶ σήμερα νὰ διαλέγῃς τοὺς λειτουργούς σου ἀπ’ τὴν πλατεῖα θάλασσα τοῦ κόσμου. Πού ζῆ στίς πόλεις καὶ στὰ χωριά. Πού εἶναι ποτισμένος ὡς τὸ κόκκαλο μὲ τὸ διάχυτο πνεῦμα τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς.

Ἄπ’ αὐτὸν τὸν κόσμο προέρχομαι καὶ ἐγώ. Τὸν γνώρισα καὶ τὸν ἔζησα ὅπως ὅλοι οἱ σύγχρονοί μου. Ἐζῆσα τὴ στοργὴ τῆς μάνας καὶ τὴ φροντίδα τοῦ πατέρα. Ἐπαιξα στὰ παιδικά μου χρόνια, διαπληκτίστηκα, ἔκλαψα. Κάθησα μὲ τὴ μπλὲ ποδιὰ στὸ θρανίον. Εἶδα γύρω μου τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Δοκίμασα τὴν τραγικότητα τῶν πολέμων. Ἄκουσα τὸ θόρυβο τῶν βομβαρδιστικῶν. Εἶδα τίς βόμβες νὰ πέφτουν καὶ νὰ κομματιάζουν ἀνθρώπους, καὶ νὰ γκρεμίζουν σπίτια. Πόνεσα. Πείνασα στὰ σκληρὰ χρόνια τοῦ λιμοῦ. Ἐζῆσα στὸ ἀκέραιο τὴ σύγχρονη τραγωδία.

Μὲ διάλεξες ἀπ’ τὸν κόσμο. Ἀπὸ ἀπαλὸ βρέφος ἔχω ζυμωθῆ μὲ τὴ νοοτροπία τοῦ κόσμου, μὲ τίς ἀνησυχίες του καὶ ἀκόμα—ναί—μὲ τίς ἀδυναμίες του. Εἶμαι ἓνα γνήσιο παιδί τῆς ἐποχῆς μου.

Ἄν ἀρχίζα τώρα τὴ ζωὴ μου, μὲ σαφῆ ἐπίγνωσι τῆς κλήσεώς σου, διαφορετικὰ θὰ γέμιζα τὸ χῶρο τῆς ψυχῆς μου καὶ τὸ χρόνο μου. Θὰ ἔκλεινα ἐρμητικὰ τίς θυρίδες, τ’ αὐτιά καὶ τὰ μάτια, γιὰ νὰ μείνῃ ἡ καρδιά μου ἀνεπηρέαστη. Γιὰ νὰ μὴ εἰσορμῆση μανιασμένο τὸ σύγχρονο πνεῦμα, τὸ χωρὶς τὴν πνοὴ τοῦ Πνεύματός σου πνεῦμα. Μὰ τώρα αὐτὸ δὲν γίνεται. Σιγά-σιγά, καθὼς ἀναπτύχθηκα, στάλαξαν μέσα μου οἱ ἀντιλήψεις τοῦ κόσμου, ὅπως οἱ σταλαγματιᾶς τῆς βροχῆς εἰσχωροῦν ἀθόρυβα στὴν καρδιά τῆς γῆς. Εἶμαι ἓνα γνήσιο μοντέλο τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος.

Καὶ δὲν ποτίστηκα μόνο στὸ παρελθόν. Ἀκόμα καὶ σήμερα ποτίζομαι. Ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μέσα στὸν κόσμο. Μὲ πολιορκοῦν οἱ ἰδέες του καὶ οἱ ἀντιλήψεις του. Μὲ πιέζουν τὰ προβλήματά του. Ἄνησυχῶ πότε τὰ διαστημόπλοια θὰ φτάσουν στὴ σελήνη. Φο-

1. Ἰωάν. ιε', 16.

2. Ματθ. κη', 19.

βᾶμαι μήπως οἱ θυμοὶ τῶν ἰσχυρῶν γαζώσουν με βόμβες ὑδρογόνου τῆ γῆ μας.

* * *

«Ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου...».

Μὲ διάλεξες ἀπ' τὸν κόσμο μου κι' ἀπ' τὸν αἰῶνα μου. Ὅπως καὶ τοὺς ἀποστόλους σου τοὺς διάλεξες ἀπ' τὸν κόσμο τῆς ἐποχῆς των, ἀπ' τὸ ἰουδαϊκὸ σύνολο μὲ τίς ἀντιλήψεις καὶ τὴ νοοτροπία του. Καὶ με καλεῖς νὰ κάνω μιὰ κίνησι μεγάλη. Νὰ ἀποδεσμευτῶ ἀπ' αὐτό, πού ἔχει γίνει πραγματικῶς φύσι μου. Ἀπὸ τὸν κόσμο στὸν ὁποῖο γεννήθηκα καὶ ζῶ κι' ἀπ' τίς συνήθειές του.

Ὁ προφήτης σου, τὸ στόμα σου, μοῦ μεταφέρει τὴν ἀγία βουλή σου. «Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθατε ἐκεῖθεν καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῆς, ἀφορίσθητε, οἱ φέροντες τὰ σκευῆ Κυρίου»³.

Νὰ βγῶ ἀπ' τὸν κόσμο, εἶναι τὸ θέλημά σου κι' ἡ προσταγή σου. Ὅχι, βέβαια, νὰ τραβηχτῶ σὲ ἀκατοίκητο χῶρο. Γιατὶ αὐτὸ θὰ ἦταν ἀντίθετο μὲ τὴν ἀποστολή μου. Ἀλλὰ νὰ βγῶ ἀπ' τὴν ἀτμόσφαιρα τὴν ὑλιστικὴ, πού δεσπόζει σήμερα. Νὰ ἀποσπαστῶ καὶ νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τίς ἄλυσίδες, μὲ τίς ὁποῖες μὲ ἔδεσε ὁ κόσμος. Νὰ πάψω νὰ βλέπω τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ γεγονότα μὲ τὸ μάτι τοῦ κόσμου. Νὰ μὴ προσαρμόζωμαι στὴ νοοτροπία καὶ στὸν τρόπο ζωῆς τοῦ κόσμου. Ζητᾶς νὰ μεταθέσω τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά κοντὰ σου, στὸν οὐρανό. Ν' ἀναπνέω πάντα τὴ θεία ἀτμόσφαιρα τῆς παρουσίας σου. Κι' ὅταν ἀνεβαίνω τίς βαθμίδες τοῦ θυσιαστηρίου, γιὰ νὰ προσφέρω τὴ θυσία, ν' ἀποθέτω ὅλη τὴ φροντίδα καὶ τὴ μέριμνα τῆ βιοτικῆ καὶ νὰ στέκωμαι ἀπερίσπαστος μπροστὰ στὸ θρόνο τὸ δικό σου. Κι' ὅταν πλησιάζω τοὺς ἀδελφούς μου, γιὰ νὰ ἀσκήσω τὸ ἱερό μου ὑπόурγημα νὰ νοιώθουν ἐκεῖνοι, νὰ περνᾶη κοντὰ τους ἡ λεπτὴ αὐρα τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀλλὰ, Ἰησοῦ μου, ἀφοῦ με θέλεις ἀποδεσμευμένο ἀπ' τὸν κόσμο, γιατί παρεχώρησες ν' ἀποκτήσω ὀλόκληρη αὐτὴ τὴν ὀδυνηρὴ πείρα καὶ νὰ ζυμωθῶ τόσο πολὺ μὲ τὴ ζύμη τοῦ κόσμου; Δὲν θάταν πιὸ ταιριαστὸ μὲ τὴν κλῆσι μου καὶ τὴ διακονία μου νᾶμαι «ἄσπιλος ἀπὸ τοῦ κόσμου»;⁴

Κύριε, γιατί με κάλεσες, ἀφοῦ δὲν διαφέρω καθόλου ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μου; Ἡ, ἀφοῦ με προῶρίζεις γιὰ μιὰ τέτοια ἱερὴ κλῆσι, γιατί ἐπέτρεψες νὰ φυτευθοῦν μέσα μου ὅλες αὐτὲς οἱ καταβολές;

Πόσο σοφά, Κύριέ μου, ἔχεις ρυθμίσει ὅλες τίς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς μας!

3. Ἡσαίου νβ', 11.

4. Ἰακώβου α' 27.

Ἄν ἐγὼ δὲν εἶχα ζήσει μέσα σ' αὐτὴ τὴν κοινωνία, ἂν δὲν εἶχα ἀντιμετωπίσει, στὸν ἑαυτὸ μου τὸν ἴδιο, τὴν ὀξύτητα τῶν σημερινῶν προβλημάτων, πῶς θὰ μπορούσα νὰ ἀσκήσω τὸ ἔργο μου; Πῶς θὰ μπορούσα νὰ συμμεριστῶ τῶν ἀδελφῶν μου τὸν πόνο καὶ τὴν ἀγωνία, καὶ ν' ἀναλάβω νὰ τὰ μεταφέρω, πλαισιωμένα μὲ τὴ δική μου ἰκεσία, στὸν ἅγιο θρόνο σου;

Ἐνας ἅγιος ἱεράρχης τῆς Ἐκκλησίας σου ἔχει γράψει: «Ὡσπερ τὸν ἅπαντα κόσμον πεπιστευμένος, καὶ αὐτὸς ὢν ἀπάντων πατήρ, οὕτω πρόσεισι (ὁ ἱερεὺς) τῷ Θεῷ, δεόμενος τοὺς ἀπανταχοῦ πολέμους σβεσθῆναι, λυθῆναι τὰς ταραχάς, εἰρήνην, εὐετηρίαν, πάντων τῶν ἐκάστω κακῶν ἐπικειμένων, καὶ ἰδία καὶ δημοσία, ταχεῖαν αἰτῶν ἀπαλλαγεῖν»⁵.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱερὴ ἀποστολή μου.

Ἄν ὅμως δὲν τὰ εἶχα ζήσει ὅλα αὐτά, ἂν δὲν εἶχα ζήσει τὸ μόχθο καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ αἰῶνα μου ἢ ἂν δὲν εἶχα δοκιμάσει τὴν πικρίαν τῆς ἀποστασίας καὶ τῆς ὑλιστικῆς ζωῆς, πῶς θὰ μπορούσα νὰ ἐκτιμῆσω τὸν καὺμὸ καὶ τὸν πόνο τῶν ἀδελφῶν μου; Πῶς θὰ μπορούσα νὰ σταθμίσω τίς σκληρὲς συνθήκες τῆς σύγχρονης ζωῆς; Καὶ πῶς θὰ ἔτρεχα μὲ ἀληθινὰ πυρωμένη καρδιά στὸ θυσιαστήριο, νὰ δεηθῶ «ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου», «ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων», «ὑπὲρ πλεόντων, ὀδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων»; Ἡ πείρα, ποὺ ἀπόκτησα, μοῦ δίνει τὴ δύναμι νὰ ζῶ τὴ συγκεκριμένη στιγμή, μ' ὅλες τίς δυσκολίες της καὶ τὰ προβλήματα της καὶ νὰ τὴν ἀναθέτω μὲ θερμὴ προσευχὴ στὴν ἀγάπη σου.

Καὶ πάλι τὸ λέω: ἡ προέλευσί μου ἀπ' τὸν κόσμον καὶ ἡ παρουσία μου στὸν κόσμον δὲν μοῦ δίνουν τὸ δικαίωμα νὰ «συσχηματισθῶ τῷ αἰῶνι τούτῳ»⁶. Μόνο μοῦ παρέχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἀγωνιῶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνα μου, νὰ προσεύχωμαι μὲ ἱερατικὴ ἀφοσίωσι γι' αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς βοηθῶ νὰ λύνουν τὰ προβλήματα τούς μὲ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου σου καὶ μὲ τῆς θείας σου χάριτος τὴν ὑπερφυσικὴ δύναμι.

Δηλαδή καὶ γιὰ τὴ σημερινὴ ἐποχὴ, μὰ καὶ γιὰ τίς ἐποχές, ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν, ἰσχύει ὅτι πρὶν ἀπὸ δεκαπέντε αἰῶνες ἔγραψε ὁ φωτισμένος ἡγέτης τῆς Ἐκκλησίας σου, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Ὁ ἱερεὺς ἀκαὶ λίαν συνετὸς καὶ πολλῶν ἔμπειρος εἶναι δεῖ· καὶ πάντα μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικά, τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων οὐχ ἤττον· πάντων δὲ ἀπηλλάχθαι, μᾶλλον τῶν τὰ ὄρη κατειληφῶτων μοναχῶν»⁷.

5. Ἰωάν. Χρυσοστ. περὶ ἱερωσύνης VI δ'.

6. Ρωμ., ιβ', 2.

7. Ἰωάν. Χρυσοστ. περὶ ἱερωσ. VI δ'.

* * *

«'Εγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου».

Μὲ διάλεξες, Κύριε, ἀπ' τὸν κόσμο. Καὶ μὲ πῆρες. Ἔτσι ὅπως ἤμουνα. Ὅχι μόνο μὲ τῇ γνῶσι τῆς πολὺπλοκῆς σημερινῆς ζωῆς. Ἀλλὰ καὶ μ' ὄλες τίς προσωπικὲς μου ἀδυναμίες. Τὸ σῶμα μου, Κύριε, εἶναι ἀπὸ ὕλη φθαρτὴ καὶ φορτωμένο ἀδυναμία. Κουράζομαι, πεινῶ, διψῶ, ἀρρωσταίνω. Ἐνα μικρό, ἀδιόρατο μικρόβιο μὲ κάνει νὰ σφαδάζω ἀπ' τοὺς πόνους. Λίγο πιὸ ἔντονο κρῦο μὲ κάνει νὰ κουβαριάζωμαι. Λίγο πιὸ πολὺ ζέστη μὲ παραλύει. Κι' ἀκόμα, Κύριε, εἶμαι γεμᾶτος μὲ ἀδυναμίες τῆς καρδιάς, τῆς θελήσεως. Μὲ τὴν πιὸ μεγάλη εὐκολία ἀμαρτάνω.

Εἶχα ὄνειρευτῆ τὴν παράστασί μου στὸ ἅγιο θυσιαστήριο σὰν μιὰ παράστασι αὐτῆ καὶ ἀσώματη. Ἀνάμεσα στὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις καὶ μὲ τῇ «βιοτῇ» καὶ τὴν ἀφοσίωσι τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων.

Ἐκεῖνο ἦταν ἓνα νεανικὸ ὄνειρο.

Μπαίνω στὸ ἱερὸ θυσιαστήριο μ' ὄλη τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία.

Βλέπω καὶ στοὺς συλλειτουργοὺς μου νὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Τὴν ἱερατικὴ μας ζωὴ τῇ ζοῦμε ὄχι σὰν ἄγγελοι. Τῇ ζοῦμε σὰν τοὺς πιὸ κοινούς ἀνθρώπους. Τὴν ταρασσούν μικρότητες, ἐγωϊστικοὶ διαπληκτισμοί, ἀντιπάθειες καὶ χίλια δυὸ ἄλλα. Αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ ὑποφέρουμε. Ἡ συνείδησί μας ἐπαναστατεῖ καὶ διαμαρτύρεται. Μά, παρ' ὄλο τὸν ἀγῶνα, τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο δὲν ὑποχωρεῖ. Γιατὶ δὲν εἶναι κάτι τὸ ἐπὶ μέρους, ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποσπαστῆ. Εἶναι ἢ ὑπαρξί μας ἢ ἴδια. Τὴν πότισες μὲ τῇ Χάρι τῆς ἱερωσύνης. Δὲν ἔπαψε ὅμως νὰ εἶναι ἢ ἴδια ἀνθρώπινη φύσι, ποὺ ἀπ' τὸν πρῶτο γενάρχη, τὸν Ἀδάμ, κληρονομήσαμε. Τότε θὰ πάψουμε νὰ εἴμαστε ἀνθρώποι μὲ ροπή καὶ κλίσι στὸ κακὸ, ὅταν ἡ καρδιά μας πάψῃ νὰ χτυπάῃ.

Θὰ μὲ βασάνιζε τοῦτο τὸ γεγονός ὑπερβολικά, ἂν δὲν εὕρισκα σ' ἓνα ἀπ' τὰ συγγράμματα τῶν θεοφόρων πατέρων τὴν ἐρμηνεία: «Σάρκας εἰσὶν ἐνδεδυμένοι (οἱ ἱερεῖς) καὶ αἵματι συμπεπλεγμένοι καὶ ὀστέοις εἰσὶ συνδεδεμένοι· καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθεζόμενοι καὶ διδάσκοντες, ἀμαρτίας συμπεπλεγμεθα...Καὶ τοῦτο κατὰ θεῖαν δόκησιν γέγονε, τὸ τοῖς ἱερεῖς καὶ αὐτοῖς ἀμαρτίας ὑποπεσεῖν. Καὶ ἄκουσον πῶς ἐστίν. Οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς, εἰ μὴ ἤμαρτον, μηδὲ ὑπόκειντο τοῖς πάθεσι τοῦ βίου, ἀπάνθρωποι ἤμελλον εἶναι περὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἀσύγγνωστοι· ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τοὺς ἱερεῖς πάθεσι δουλεύειν παρεσκεύασε, καὶ τοὺς ἄρχοντας, ἵνα ἐξ ὧν πάσχουσι, καὶ τοῖς ἄλλοις συγγνώμην διδῶσι»⁸.

Πόσο σοφὴ ἡ παραχώρησί σου! Μὲ προσγειώνει. Μὲ κάνει μὲ

8. Ἰωάν. Χρυσοστ. εἰς τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἡλίαν.

ἀδελφική συμπόνοια ν' ἀντιμετωπίζω τὰ παθήματα, κι' αὐτὲς ἀκόμα τίς ἀδυναμίες τῶν ἀδελφῶν μου.

* * *

«'Εγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου...»

Ἄπ' τὴν πρώτη ἀρχή, ἀπὸ τότε, ποὺ κάλεσες τοὺς πρώτους ἀποστόλους σου, αὐτὴ ἡ γραμμὴ ἰσχύει. Διαλέγεις τοὺς κληρικούς σου «μέσα ἀπ' τὴν πλατεία θάλασσα τοῦ κόσμου καὶ τοὺς βγάξεις ἔξω ἀπ' αὐτή. Καὶ πάλι τοὺς ξαποστέλλεις μέσα στὸν κόσμο γιὰ νὰ φέρουν τὴν πνοή καὶ τὴ χάρι τῆς παρουσίας σου καὶ καὶ τὸν σταυρό σου.

Σὲ τοῦτες ὅμως τίς μέρες, οἱ σημερινοὶ λειτουργοὶ σου εἴμαστε ἔνοχοι μιᾶς νοθείας. Ἄσκει ἐπάνω μας ἀφάνταστη γοητεία ὁ κόσμος. Καὶ κάνουμε βήματα ὑποχωρήσεως. Ἀκοῦμε τὸ λόγο σου. Ὅμως δὲν πολυσταματοῦμε νὰ στοχαστοῦμε σ' αὐτόν. Νομίζουμε πὼς οἱ συνθῆκες ἄλλαξαν, πὼς οἱ σημερινὲς ἀνάγκες εἶναι διαφορετικὲς καὶ σύνθετες. Καὶ πὼς θ' ἀνταποκριθοῦμε περισσότερο στὶς ἀνάγκες τῶν καιρῶν ἂν δὲν ἀποξενωθοῦμε ἀπ' τὴ νοτροπία καὶ τὸν τρόπο ζωῆς τοῦ συγχρόνου κόσμου.

Παγίδα τοῦ διαβόλου.

Δὲν μπορούμε μεῖς οἱ ἄνθρωποι ν' ἀνατρέπουμε τὴν τάξι, τὴν ὁποία ὀρίζει ἡ σοφία σου.

Οἱ ὑποχωρήσεις μας φέρνουν τὸ ξέφτισμα καὶ τὸ «συσχηματισμό». Τότε δὲν ζοῦμε με πληρότητα τὴν ἀγνή ἱερατικὴ ζωή. Καὶ δὲν μεταφέρουμε στὸ λαὸ τὴν οὐράνια, δική σου πνοή.

Ἡ ἀποστολή μας δὲν εἶναι νὰ εἴμαστε τὰ φιγουρίνια τῆς στιγμῆς, ποὺ θ' ἀλλάζουν, ὅπως ἀλλάζει ὁ ἄνεμος διεύθυνσι. Εἴμαστε φορεῖς τοῦ μηνύματος τοῦ οὐρανοῦ. Ποὺ εἶναι αἰώνιο κι' ἀναλλοίωτο. Ποὺ εἶναι τὸ μόνο ἱκανὸ νὰ δείξῃ τὸ δρόμο στὴν ἀκυβέρνητη κι' ἀκαθοδήγητη ἐποχὴ μας.

Κύριε, μᾶς διάλεξες ἀπ' τὸν κόσμο. Κράτησέ μας μακριὰ ἀπ' τὰ ἀλλοπρόσαλλα φρονήματα τοῦ κόσμου. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ζήσουμε καὶ νὰ δείξουμε καὶ στὸν κόσμο τὴ σταθερὴ πορεία, ποὺ ὀδηγεῖ στὸν οὐρανό.

Ἄρχιμ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ Ζ. ΓΚΑΤΖΙΡΟΥΛΗΣ
Ἱεροκέρυξ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν

Παρακαλοῦνται οἱ ἀποστέλλοντες ταχυδρομικὰς ἐπιταγὰς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Θεολογία» καὶ «Ἐφημέριος», ὅπως σημειώσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστολῆς.

ΠΛΕΙΟΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΩΤΕΡΟΝ ΦΩΣ ΣΤΗΝ ΝΕΟΛΑΙΑ ΜΑΣ

Ἱστορική Ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ.

Τὸ σπουδαιότερον πρόβλημα πού θέτει τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἐνώπιον του εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ. Κι' ἂν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀπὸ δύο ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἓνας ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ Θεό, ὁ δὲ ἄλλος ἀδιαφορεῖ, ἔχομεν ἐδῶ τοὺς δύο πόλους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸν ὁμαλὸν καὶ τὸν ἀνώμαλον χαρακτῆρα.

Τὸ πρῶτο ὑλικὸ πού βρίσκει πρὸς ἐξέτασιν ὁ ἄνθρωπος εἶναι τῆς φύσεως, τὴν ἐρευνᾷ καὶ δι' αὐτῆς ὁδηγεῖται στὸ Θεό. Ὑστερα ἔρχεται ἡ μελέτη τοῦ ἀνθρώπου. Ἐρευνῶντας τὸν ἑαυτὸν του ζητεῖ νὰ βρῇ κάτι τοῦ Δημιουργοῦ του. Καὶ τέλος ἀνατρέχει στὴν ἱστορία πού καὶ αὐτὴ ἔχει τὸν λόγον περὶ Θεοῦ.

Ἡ ἐπισταμένη κοσμολογικὴ ἐρευνα μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ἐξωκόσμιον πνευματικὴ ἐστία, ἀπ' τὴν ὁποίαν προέκυψαν οἱ νόμοι τῆς φύσεως, πού εἶναι σκέψεις τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀνθρωπολογικὴ ἐπίσης ἐρευνα πού ἀνακαλύπτει τὸ Ἐγώ, τὴν Ψυχὴ, τὴν συγκρότησι τῆς ἀνθρωπίνης Ψυχῆς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν ἐκλογῆς, τὸ λογικόν, τὴν συνείδησιν, μετὰ τὴς συνέπειες τῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου, μᾶς κάμνει νὰ ζητήσωμεν τὴν αἰτίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ψυχῆς, ἔξω τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ζητήσωμεν καὶ ν' ἀνεύρωμεν τὸν Πατέρα τῶν πνευμάτων. Καὶ μετὰ τὴ βαθύτερη μελέτη τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ προβλήματος βγαζόμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι καινούργια ἀρχὴ καὶ ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὴν ἠθικὴ ἐλευθερίαν, γι' αὐτὸ καὶ προοδεύει καὶ δημιουργεῖ. Εἶναι ἓνας μικρὸς Θεός, γιὰτὶ εἶναι ἡ φύσις του καὶ ἡ δυνάμις του νὰ τροποποιῇ, νὰ ἐπινοῇ, καὶ ἐφευρίσκη καὶ νὰ προοδεύῃ. Ἐνῶ τὸ ζῶον ζῆ μετὰ τὸ ἐνστικτόν του, εἰς τὸν αὐτὸν πάντοτε κύκλον καὶ ἂν θέλωμεν νὰ τὸ ἐξαναγκάσωμεν νὰ ἐξέλθῃ πρὸς πέρα, δὲν θὰ μπορούσαμεν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογία καὶ τὴν κοσμολογία ὑπάρχει ἡ ἱστορία, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς ὅλες τὴς λεπτομέρειες περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ἱστορία εἶναι τὸ σύνολον τῶν γεγονότων πού ἔρχονται ὄχι ἀμέσως ἀπὸ τὴς αἰσθήσεις μας, ἀλλὰ τὰ γεγονότα ἔγιναν πέραν ὁρίων χρόνου καὶ τόπου ἰδικῶν μας. Ἐρχονται αὐτὰ εἰς φῶς μετὰ γραπτὰς μαρτυρίας. Ἡ ἱστορία εἶναι χρήσιμη καὶ ἀπαραίτητη, γιὰτὶ ὁ ἄνθρωπος καταλαμβάνει ἓνα ἐλάχιστο σημεῖο χώρου καὶ χρόνου. Ὁ Πῶλ Ζανέ, Καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας, μᾶς ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ἱστορίας «ποῖός εἶναι, λέγει, ὁ ἀριθμὸς τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε μόνοι μας, ἀπέναντι τοῦ συνόλου τῶν φυτῶν, τῆς γλωρίδος καὶ ζῶων πού ὑπάρχουν στὸν πλανῆτη μας; Ποῖός εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν

φυσικῶν καὶ χημικῶν φαινομένων, πού τόσα πολλά συμβαίνουν ἐπάνω καὶ κάτω στή γῆ, ἀπό ἐκεῖνα πού μπορούμε νά γνωρίσουμε ἐμεῖς; Ποιὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων πού μπορέσαμε νά γνωρίσουμε προσωπικά, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν μεγάλο ἀριθμὸ πού ἐζήτησαν; Ἡ ἀτομικὴ γνώσις καὶ ἡ ἐπιστήμη θὰ ἦτο περιορισμένη καὶ ἄγνοος ἐὰν δὲν ἐγονιμοποιεῖτο μὲ μαρτυρίες ἄλλων, ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἱστοριοκριτικῆς μεθόδου ἐννοεῖται, καὶ μὲ τὴν πείρα ἄλλων. Ὁ Πασκάλ λέγει: Ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται στὴν τέλεια ἄγνοια στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐπωφελοῦμενος τῆς πείρας του αὐξάνει διαρκῶς καὶ σ' ὅλη τὴ σειρά τῶν ἀνθρώπων ἀνά τοὺς αἰῶνας εἶναι ὁ ἴδιος, ὅστις περιέχει ὅλους. Εἴμαστε σὰν νά ζήσαμε ὅλα τὰ χρόνια.

Μέσ' τὴν ἱστορία μπῆκε μία Προσωπικότης ὑπερβατικῆ. Ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ. Ἦλθε νά φανερώσῃ τὴ βουλὴ τοῦ Θεοῦ, νά καθαρῶσιν τὸ σκότος, νά προσανατολίσῃ τὴν ὑπαρξί πρὸς τὸ ἀληθινὸ φῶς καὶ νά δώσῃ ζωὴ πού καλεῖται Ἁγιον Πνεῦμα. Εἶναι λοιπὸν ἡ ἱστορία τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Χριστοῦ πρὸς λύτρωσιν. Ἐχομεν ἐδῶ μίαν ἱστορικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν διπλὴν μαρτυρίαν τὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν τῆς Ἀποκαλύψεως. «Δὲν εἶναι παράδοξο, λέγει τις, ὅταν ἔχωμε τὴν Βίβλο νά πραγματεῦται μὲ τὸ φυσικὸ κόσμον, κι' ὅταν οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες πραγματεῦνται τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, νά ἔχωμε διπλὴ ἑρμηνεῖα τῶν ἰδίων φαινομένων. Ἡ διπλὴ ἑρμηνεῖα κάνει τὰ γεγονότα ἀκόμη ἰσχυρότερα· αὐτὸ τὸ βλέπομε καθημερινά. Πηγαίνω νωρὶς τὸ πρωῒ νά ἐπισκεφθῶ ἕνα φίλο μου μὲ τὸν ὅποιον συνδέομαι στενά. Μπαίνω μέσα χωρὶς ἴσως νά χτυπήσω τὴν πόρτα, καὶ λέω στὸν πρῶτο πού συναντῶ: «Εἶν' ὁ τάδε μέσα;». Ταυτοχρόνως λέω στὸν ἑαυτό μου: «Ναὶ πρέπει νά εἶν' ἐδῶ· τὸ καπέλο του καὶ τὸ μπαστούνι του εἶν' ἐδῶ· νά κι' ἕνα βιβλίον πού'χει ἀφήσει ἀνοιχτό· ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ἦταν ἐδῶ πρὶν ἀπὸ λίγα λεπτά τῆς ὥρας». Ἀμέσως, ἀκούω τὸν ἴδιο νά μου ἀπαντᾷ: «Ναὶ θὰ κατέβω σ' ἕνα λεπτό». Ἐκαμα ἕνα γρήγορο καὶ ἀσυναίσθητο συλλογισμό, κι' ὕστερα ἔλαβα ἀπ' εὐθείας ἀπάντησι ἀπ' τὸν ἴδιο. Κυττάζω γύρω σὲ τοῦτον τὸν κόσμον καὶ τὸν ἐξετάζω· τὸν ἑρμηνεύω καὶ λέω: «Ἐπάρχει ἐδῶ Θεός;». Κάνω ἕνα συλλογισμό, βρίσκω ἕνα ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ὑπαρξί τοῦ Θεοῦ, καὶ καθὼς χρησιμοποιοῦ τὴ λειτουργία τοῦ λογικοῦ παίρνω μιά ἀγγελία ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Λέει: «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ἐπάρχει καμμιά δυσκολία μεταξὺ τοῦ συμπεράσματος πού κατέληξα μὲ τὸν ἕνα τρόπο καὶ τῆς πληροφορίας πού μοῦ ἔδωκε ὁ Θεὸς μὲ τὸν ἄλλο τρόπο; Ὁχι· ἡ Χριστιανικὴ Ἐρησικεῖα ἐνισχύεται ἀπ' τὴ διπλὴ μαρτυρία Ἐπιστήμης καὶ Ἀποκαλύψεως, (Francis Lpatton) (ψυχικὴ τόνωσις).

Ἄλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀγνοοῦμε ὅτι ὅσον κι' ἂν τὸ φῶς τῆς ἱστο-

ρικῆς καὶ Βιβλικῆς ἀποκαλύψεως εἶναι πλούσιον, ἡ πίστις στὴν ὑπερβατικὴ προσωπικότητα τοῦ Θεοῦ εἶναι ζήτημα ὅχι τόσο τοῦ νοῦ ὅσον τῆς καρδίας, ἡ ὁποία ἐν προκειμένῳ δὲν βιάζεται, ἀλλ' ἐλευθέρως ἐνεργεῖ γιὰ νὰ αἰσθανθῇ, ποθήσῃ καὶ ἀγαπήσῃ τὸν Θεόν. Τὴν ἀπὸ καρδίας αὐτὴν ἀγάπην συνιστῶν ὁ ἅγιος Χρυσόστομος, λέγει: «Κάθαρον σευτόν, ἀγαπητὲ καὶ γενοῦ νὰς Θεοῦ καὶ ἐνοικήσει ὁ Θεὸς ἐν σοί. Ὅταν δὲ ἐνοικήσῃ ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν, ἄγγελοι οὐρανῶν συναγάλλονται σὺν ἡμῖν. Μακάριος ἄνθρωπος, ὅστις ἠγάπησε τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἐμίσησε τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα, ἵνα μόνον κερδίσῃ τὸν καλὸν μαργαρίτην. Ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔχει ἐπὶ γῆς τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἄνω, εἰς τὸν οὐρανὸν πάντοτε. Ἐκεῖθεν ἡ διάνοια γλυκαίνεται, ἐκεῖθεν φωτίζεται, ἐκεῖθεν κορέννυται τῆς γλυκύτητος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Καὶ μακάριος ἐστὶν ὁ γευσάμενος ταύτης».

Μιὰ δασκάλα Κατηχητικοῦ Σχολείου ρωτᾷ τὰ κορίτσια. «Γιατί ἔκαμε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο;»—Ἐγὼ ξέρω, Κυρία, πετιέται ἓνα πρόσχαρο κοριτσάκι. Ὁ Θεός, λέγει, ἔκανε τοὺς βράχους, τὰ δένδρα, καὶ τόσα ἄλλα πράγματα, μὰ αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ τὸν ἀγαποῦν. Ἐκανε τὰ ζῶα, μὰ κι' αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ τὸν ἀγαπήσουν. Ἐπειτα ἔκανε καὶ τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ μπορῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸν ἀγαπᾷ. Ἀλήθεια τί ἀξίαν ἔχει στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ, ἡ Γῆ, ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη, τὸ Σύμπαν, ὅλα τὰ ὁποῖα μηχανικῶς καὶ ἀσυνειδήτως κάνουν τὸ θέλημά του, μπροστὰ σὲ μιὰ καρδιά ἡ ὁποία ἀ γ α π ᾶ τὸν Δημιουργόν της, καὶ κάνει τὸ θέλημά του, ἐν ᾧ ἔχει τὸ ἐλεύθερον καὶ νὰ μὴν τὸν ἀγαπᾷ. Γι' αὐτό, ἀγαθὰ, ἀῖ ὀφθαλμοὺς δὲν εἶδε καὶ αὐτὴ δὲν ἤκουσεν..., ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀ γ α π ῶ ν τ α ς Αὐτὸν» (Κορινθ. Α' β', 9).

Ἄλλὰ γιατί ὁ Θεὸς χρησιμοποιεῖ τὴν ἱστορίαν; Γιατί ὁ Θεὸς νὰ καταφύγῃ στὸ σχέδιο τῆς ἱστορίας; Γιατί νὰ στέκῃ τόσο μακριὰ 1900 χρόνια καὶ νὰ μὴν ὑποπίπτῃ ἀμέσως στὶς αἰσθήσεις μας. Ἀσφαλῶς θὰ μποροῦσε ὁ Θεὸς νὰ μᾶς δώσῃ ἀποκάλυψιν μὲ τίς αἰσθήσεις μας καθὼς ὁ Ἥλιος φαίνεται καθαρά. Μπορούσαμε νὰ ἔχωμε τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ Χριστοῦ στὸν οὐρανόν, ν' ἀκούωμεν τὴν φωνὴν Του κ.λ.π. Καὶ θὰ ἔλθῃ μέρα ποῦ αὐτὸ θὰ γίνῃ. Ἄλλὰ γιατί τώρα δὲν γίνεται αὐτό; Διότι μᾶς σέβεται, θέλει νὰ γίνῃ ἐξ ἐλευθέρως βουλήσεως, ἡ ὁποία ἄλλως θὰ ἐξεβιάζετο καὶ τιαύτη σύνδεσις δὲν εἶναι ἠθικὴ, ὁ Θεὸς δὲν τὴν χαρακτηρίζει πρὸς ἔπαινον, βράβευσιν καὶ ἀνύψωσιν. Ἀξία δίδει σὲ μᾶς ἡ ἐλευθέρᾳ διάθεσις.

Ὁ Θεός, τὸ πρῶτον δημιουργικόν, συνεκτικόν, καὶ κυβερνητικὸν αἷτιον πάντων τῶν σχετικῶν καὶ τελικῶν αἰτίων, εἶναι Ἐκεῖνος ποῦ ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον μὲ νοῦν καὶ λόγον καὶ φαντασίαν καὶ τὸν ἔκαμε ἱκανὸν νὰ σκέπτεται καὶ νὰ λέγῃ, νὰ γράφῃ τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ ὄνειρώδη πλάσματα τῆς φαν-

τασίας του, καλῶς ἢ κακῶς, κατὰ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ θέλησι, τὸ αὐτεξούσιον, πού εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ βάσις τῶν λόγων καὶ πράξεών του, τὸ αἴτιον τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀξίας καὶ τῆς εὐθύνης τῶν πράξεών του. (Σοφ. Σειράχ ΙΕ', 14-20). Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἠθέλησεν νὰ συνδεθῶμεν διὰ πίστεως καὶ οὐχὶ διὰ τῶν αἰσθήσεων, τὸ ὁποῖον μᾶς δίδει ἀξίαν ἠθικὴν. Ἐὰν λοιπὸν ἀναιγαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀπεκαλύπτετο ὁ Θεὸς καὶ διὰ τῶν αἰσθήσεών μας, θὰ συνετριβετο ἡ ἐλευθερία μας καὶ θὰ ἔχανε τὴν ἠθικὴν ἀξίαν ἢ πράξις τῆς πίστεώς μας, ὡς καὶ τὸ βραβεῖον.

Ἄλλὰ μποροῦσε ὁ Θεὸς νὰ μᾶς δώσῃ ἐμπνεύσεις στὸ πνεῦμα μας, νὰ μᾶς πῆ ὅλα ὅσα ἐχρειάζετο νὰ ζεύρουμε. Κι' αὐτὸ ἀπορρίπτεται, γιὰτὶ τότε θὰ ἔκανε τὸν ἄνθρωπο νὰ πιστεύσῃ ὅτι προήρχοντο ἀπὸ τὸ πνεῦμα του αἱ σκέψεις αὐταὶ καὶ ὄχι ἀπὸ ἀποκάλυψι ἀντικειμενική. Ὡστε χάριν τῆς πίστεως μετὰ τὸν ὀρισμένον χρόνον καὶ τόπον ἔφυγε καὶ ἀφῆκε μάρτυρας, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ των νὰ δεχθοῦν τὸ ἐξαγγελνόμενον. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐξέλεξε τὸ ἱστορικὸν σχέδιον, ἔτσι ἠθέλησε νὰ δράσῃ διὰ τῆς ἱστορίας. Μέσα ἐξελέγξεως εἶναι ἡ ἱστορικὴ κριτική, δι' ἧς διδασκόμεθα ὅτι τὰ ἐξαγγελνόμενα εἶναι πραγματικότης. Ἡ ἱστορικοκριτικὴ εἶναι πού βαδίζομεν ἀπὸ τὸ παρὸν στὸ μέλλον καὶ ἐξελέγχομεν τὰ βᾶθη τῶν αἰῶνων. Καὶ ἄς δοῦμε:

Κατὰ τὰ ἱστορικὰ καὶ αὐθεντικὰ καὶ θεόπνευστα κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καθόσον «ἡ ἱστορία ἐγκαινιάζεται διὰ τῆς πτώσεως ἐκείνης τῶν πρωτοπλάστων... ἔχομεν τὸν Θεὸν τῆς ἀγάπης ὅστις ἐπεμβαίνει ἐξ οἰκειᾶς βουλήσεως εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ εἰς τοὺς Πατριάρχας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς μετ' αὐτῶν συνάψεως διαθήκης, ἣν ἔπειτα ἀνανεοῖ ἐπὶ τοῦ Σινᾶ, καθιστᾷ τὴν ἱστορίαν μέσον σωτηρίας, ἥτις ὅμως, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι παγκόσμιος καὶ ἡ πτώσις εἶχε παγκόσμια ἀποτελέσματα, ἀποβαίνει παγκόσμιος λύτρωσις (Γεν. ιβ' 3 «ἐν σοὶ (τῷ Ἀβραάμ) εὐλογηθήσονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς») (διὰ τοῦ κατὰ σάρκα, ἐννοεῖται, ἀπογόνου, τοῦ Χριστοῦ). Ἐν τῷ γενικῷ τούτῳ διαγράμματι τῆς ἱστορίας ἐκάστου γεγονότος λαμβάνει θέσιν καὶ νόημα ἐν τῷ σωτηριολογικῷ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ (Β. Βέλλα Ὁ Θεὸς καὶ ἱστορία ἐν τῇ Ἰσραηλ. Θρησκείᾳ). Καὶ διὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν χριστιανικὴν περίοδον τῆς χάριτος, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐπραγματοποιήθη τὸ σωτηριολογικὸν αὐτὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρχίζοντες ἀπὸ τὴν θεοσύστατον Ἐκκλησίαν, λέγομεν ὅτι ἡ ἱστορία μᾶς ἀναφέρει:

1) Τὴν Ἐκκλησίαν τὴν Χριστιανικὴν, τὴν θεοσύστατον καὶ θεοσυντήρητην, τὴν πρωτόγονον, πού ἀνεγνώρισαν καὶ οἱ ἔχθροί, ὡς καὶ τὸ θεῖον πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ βαθύτερα.

2) Ἐντὸς ὀρισμένων ἡμερῶν τόπου καὶ χρόνου ἐγεννήθη ἡ Ἐκκλησία 33-34 μ.Χ. τὴν Πεντηκοστὴν.

3) Ὑπάρχουν μάρτυρες ἱστορικοὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ τῶν 112, 105 μ.Χ., ὅπως οἱ Τάκιτος, Σουετώνιος, Ἀββᾶς Σεραπίων, μὴ Χριστιανοί.

4) Τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως, μέγα γεγονός, ποῦ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς Πεντηκοστῆς. Ὅσοι τὸ ἀπέρριψαν, τοῦτο ἔπραξαν ἀpriori καὶ ὄχι διότι εἶχον ἐπιχειρήματα. Εἶναι ἡ ἱστορική πραγματικότητα, ἀποδιδομένη στὸ Θεό, Δημιουργό τῆς ζωῆς. Εἶχε καὶ συνέπειες ἱστορικές.

5) Ἄν προχωρήσωμεν βαθύτερα, θὰ δοῦμε τὸν Χριστὸν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν Χριστὸν τῶν Εὐαγγελίων, εἰς τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχει καμμιά προσπάθεια παραχαράξεως ἢ παραποιήσεως τῆς ἀλήθειας.

Ὁ Γκαῖτε λέγει: «Φαίνεται ζωντανὴ ἡ λάμψις τοῦ μεγαλείου ποῦ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ Πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πρὸ τῆς τοιαύτης θείας μορφῆς του ὑποκλινόμεθα ὡς θείας ἀποκαλύψεως. Μπορεῖ ἡ πνευματικὴ ἐξέλιξις νὰ συνεχίζεται, αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι νὰ προάγονται καὶ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἐπίσης. Οὐδέποτε ὅμως θὰ μπορούμε νὰ προχωρήσουμε πέραν τοῦ μεγαλείου καὶ ὕψους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοὺς Εὐαγγελιστὰς τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι γεγονότα ἀπὸ τῆ δρᾶσι τοῦ ὑπερβατικοῦ Προσώπου Του».

(Συνεχίζεται)

Ἄρχιμ. ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Εἰδοποιοῦνται οἱ εὐλαβέστατοι Ἐφημέριοι, ὅτι ἐκυκλοφόρησεν ὁ ἔκτος κατὰ σειρὰν τόμος τῶν ἐκδόσεων τῆς «Ἐκκλησίας», «Ἀδολεσχία Φιλότητος» τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη (Μέρος Β') ὅστις καὶ ἀπεστάλη εἰς ὅλας τὰς Ἱεράς Μητροπόλεις πρὸς δωρεὰν διανομὴν εἰς τοὺς αἰδεσιμ. ἱερεῖς.

Παρακαλοῦνται οἱ αἰδεσιμ. Ἐφημέριοι ὅπως φροντίσουν νὰ τὸν παραλάβουν ἀπὸ τὰ οἰκεία Μητροπολιτικὰ Γραφεῖα. (Ἐκ τοῦ «Ἐφημερίου»)

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ
ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΑΙΓΙΝΗΣ

«ΓΝΩΡΙΣΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΣΟΥ»

Περὶ εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας.

Εὐγνωμοσύνη εἶναι, τὸ ὠραῖο, κί' εὐγενικὸ συναίσθημα, πού αἰσθάνεται αὐτὸς πού τοῦ κάνουν κάποιο καλὸ σ' ἐκεῖνον πού τὸ κάνει. Εὐχαριστία δὲ εἶναι, ἡ καλὴ διάθεση, ν' ανταποδώσῃ τὴν εὐεργεσία πού τοῦκαμαν, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς εὐεργεσίας.

Ὁ εὐγνώμονας εἶναι καὶ εὐχάριστος· καὶ ὁ εὐχάριστος εἶναι καὶ εὐγνώμονας. Τόσον δὲ ὁ εὐγνώμονας ὅσον καὶ ὁ εὐχάριστος, ἔχουνε καλὴ καρδιά, γερὴ σκέψη καὶ ψυχὴν ἄδολη. Εἶναι καὶ οἱ δύο τοὺς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι· καὶ μνημονεύουν πάντα καὶ παντοῦ τίς εὐεργεσίες πού τοὺς ἔκαμαν, κί' εὐλογοῦνε τὸ ὄνομα τοῦ εὐεργέτη τους· κί' εὐχονται γιὰ τὴν υἰεῖα του καὶ γιὰ τὴν μακρομέρευσή του στὸ Θεό. Ἡ καρδιά τους ἀγαπᾷ τὸν εὐεργέτη τους, καὶ τὸ στόμα τους τὸν ἐπαινεῖ. Στὶς προσευχῆς τους τὸν θυμοῦνται πάντα, καὶ στὶς παρακλήσεις πού κάνουν, τὸν μνημονεύουν.

Ὁ χαρακτήρας τους εἶναι ἡμερος καὶ πρᾶος· τὸ βλέμμα τους καὶ τὸ πρόσωπό τους εἶναι ἰλαρό, καὶ προσφέρονται μὲ ἀγάπη πάντα πρὸς τὸν εὐεργέτη τους. Οἱ τρόποι εἶναι λεπτοί, ἡ συμπεριφορά τους εὐγενική, καὶ εἶναι σ' ὅλους ἀγαπητοί. Οἱ εὐγνώμονες καὶ οἱ εὐχάριστοι ἄνθρωποι, εἶναι χρηστὰ καὶ καλὰ μέλη τῆς κοινωνίας, πού κάνουν πάντα τὸ καλὸ, καὶ συμπεριφέρονται κί' ἐνεργοῦνε μὲ δικαιοσύνη. Ἀνταποδίδουν μὲ προθυμία τὸ καλὸ πού τοὺς κάνουν, καὶ πρῶτοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν καὶ νὰ συντρέξουν τὸν εὐεργέτη τους, πού τυχὸν εὐρέθηκε σ' ἀνάγκη.

Γιατὶ τὸν εὐεργέτη τους τὸν θεωροῦν δικό τους ἄνθρωπο, κί' ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν τιμὴ του καὶ γιὰ τὴν ὑπόληψή του. Χαίρουν λοιπόν, ὅταν ἔχη χαρὰ καὶ θλίβονται μαζί του, ὅταν ἔχη θλίψη. Οἱ εὐγνώμονες εἶναι ἀγαπητοὶ στὸ Θεό· καὶ ἡ κραταιή του σκέπη ὡς προστασία τοὺς σκεπάζει πάντα καὶ τοὺς στηρίζει, σ' ὅλη τους τὴν ζωὴ. Ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὸ σπίτι τους, καὶ τοὺς δίνει ὅλα τ' ἀγαθὰ τῆς γῆς· κί' ὅπως εἶναι εὐγνώμονες πρὸς τὸν ἄνθρωπο πού τοὺς εὐεργέτησε, εἶναι καὶ πρὸς τὸν Θεό· καὶ δὲν παύουνε νὰ τὸν εὐχαριστοῦνε καὶ νὰ εὐλογοῦνε, νύκτα καὶ ἡμέρα τ' ὄνομά Του. Ὁ εὐγνώμονας κί'

εὐχάριστος ἄνθρωπος εἶναι καὶ δίκαιος καὶ θεοφοβούμενος· κί' ὅτι κάνει εἶναι πάντα καλὸ κί' εὐάρεστο στὸ Θεό. Κί' ὁ Θεὸς τοῦ δίνει δόξες καὶ τιμές.

Ἡ ἀγνωμοσύνη καὶ ἡ ἀχαριστία.

Ἄγνωμοσύνη εἶναι, τὸ νὰ ξεχνᾷς μιὰν εὐεργεσία πού σοῦ-καμαν, καὶ τὸ νὰ μὴν ἔχῃς κανένα φιλικὸ συναίσθημα πρὸς τὸν ἄνθρωπο πού σ' εὐεργέτησε. Ἀχαριστία δὲ εἶναι, ἡ ἀπροθυμία πού δείχνει κανεὶς, γιὰ ν' ἀνταποδώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνη του.

Ὁ ἀγνώμονας ἔχει ψυχὴν ἀναίσθητη· γιὰτὶ ἀναίσθησια εἶναι τὸ ν' ἀδιαφορῆς καὶ νὰ μὴ σ' ἐπηρεάξῃ καθόλου μιὰ εὐεργεσία πού σοῦκαμαν. Ὁ ἀγνώμονας ἔχει καρδίαν ἀσυμπάθιστη, ἀφοῦ οὔτε καὶ τὸν εὐεργέτη του δὲν μπορεῖ νὰ συμπάθησῃ καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσῃ. Εἶναι ἄδεια καὶ χωρὶς ἀγάπη πρὸς κανένα. Κί' οὔτε καὶ τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ «τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμία του», πού τὸν γεμίζει μ' ἀγαθὰ· γιὰτὶ, ἀφοῦ δὲν ἀγαπᾷ τὸν εὐεργέτη του, πού τὸν βλέπει κάθε ἡμέρα μπροστά του, πῶς μπορεῖ ν' ἀγαπᾷ τὸν Θεό, πού δὲν τὸν βλέπει ;

Ὁ ἀγνώμονας ἔχει νοῦν διεστραμμένο, γιὰτὶ, μὲ διάφορους παραλογισμούς, τὸν πείθει, πῶς δὲν χρωστᾷ τίποτα στὸν εὐεργέτη του. Καὶ εἶναι ἄνθρωπος ἐπικίνδυνος σ' ὅλους καὶ στὸν εὐεργέτη του· γιὰτὶ μιὰ εὐεργεσία πού δὲν γεννᾷ στὴν καρδιά τοῦ εὐεργετούμενου ἀγάπη, ἐπόμενο εἶναι νὰ κυφορῆ τὸ μῖσος μέσα της. Κί' ἔτσι, ὁ εὐεργέτης, μὲ τὸ καλὸ ποῦκαμε σ' ἓναν ἀχάριστο ἄνθρωπο ἀπόκτησε κί' ἓναν ἐπιπλέον ἐχθρό, καὶ πρέπει νὰ προφυλάγεται ἀπ' αὐτόν.

Ἡ εὐεργεσία γεννᾷ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀχάριστου θλίψη· καὶ ἡ θλίψη στενοχώρια· καὶ ἡ στενοχώρια μῖσος· καὶ τὸ μῖσος ἔχθρα πρὸς τὸν εὐεργέτη. Ὁ ἀχάριστος εἶναι, ὅπως κί' ὁ ἀγνώμονας, ἀναίσθητος στὶς εὐεργεσίες· ἀπρόθυμος στὸ ν' ἀνταποδῖνῃ τὸ καλὸ· κί' ἀνταποδίνει, ἀντὶ γιὰ τὸ καλὸ πού τοῦ κάνουν, τὸ κακὸ κί' ἀρνιέται τὸν εὐεργέτη του καὶ δὲν τοῦ ἀναγνωρίζει καμμιά χάρη.

Εἶναι φοβερῶτατο πρᾶγμα ἡ ἀχαριστία καὶ μεγάλο, πολὺ μεγάλο κακὸ· γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει χειρότερο πρᾶγμα, νὰ σὲ γεμίζουν ἀπὸ καλωσύνη· κί' ἐνῶ εἶσαι καθυποχρεωμένος ἀπὸ τὰ μύρια καλὰ πού σοῦκανε κάποιος, σὺ νὰ τὸν βρίζῃς καὶ νὰ κάνῃς λογιῆς λογιῆς ἀτιμίες εἰς βάρος του. Εἶναι κάτι πολὺ ὑπερβολικὸ καὶ μιὰ ἀγνωμοσύνη πού δὲν συγχωριέται, ἡ φιλανθρωπία τοῦ εὐεργέτη σου, νὰ σοῦ γίνεται ἀφορμὴ ἀχαριστίας καὶ κάθε ἄλλης ἀπρέπειας. Καὶ εἶναι τόσο ἀναιδεῖς οἱ

ἀχάριστοι, ὥστε ὄχι μονάχα παραβλέπουνε τοὺς εὐεργέτες τους, μὰ καὶ συχνὰ τοὺς καταφρονοῦνε καὶ τοὺς φέρονται βάνουσα καὶ ὑπεροπτικά· ἀντὶ νὰ τοὺς ἀγαποῦν, τοὺς διαβάλλουν, κι' ἀντὶ νὰ τοὺς κάνουν κι' αὐτοὶ καλὸ, τοὺς κάνουν ἀντίθετα κακὸ. Ὁ ἀχάριστος, ὅταν βλέπη τὸν εὐεργέτη του στραβομουτσουιάζει, καὶ πειράζεται· κι' ἀνοίγει τὸ στόμα του καὶ ξεστομίζει πικρόλογα. Ὁ ἀχάριστος μοιάζει σὰν τὸ τρύπιο πιθάρη, κι' ὅσες χάρες κι' ἂν τοῦ κάμης, θάναί πάντα ἄδειο.

Ὁ Πλούταρχος λέει γιὰ τὸν ἀχάριστο· «τὸ νὰ εὐεργετῆς ἕναν ἀχάριστο, νὰ φορτώνης μὲ μυρωδιῆς ἕνα πτώμα, τὸ νὰ τρέφης ἕνα φίδι, καὶ τὸ νὰ κάνης καλὸ σ' ἕνα κακὸν ἄνθρωπο, εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα». Ἡ εὐεργεσία δὲν ἐρεθίζει τοὺς ἀχάριστους στὴν ἀγάπη, ἀλλὰ στὴν ἀναισχυντία καὶ στὸ θράσος ἐναντίον τοῦ εὐεργέτη τους· γιὰ τὴν ἀχαριστία τὴν ἀκολουθεῖ πάντα ἡ ξετσιπωσιά καὶ ἡ ἀναισχυντία· κι' αὐτὲς κατὰ γενικὴ γνώμη, μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν κυβερνοῦν σὲ κάθε λογῆς αἰσχυρὴν ἐνέργεια. Καὶ οἱ ἀχάριστοι φθάνουν κι' ὡς τὸ σημεῖο ν' ἀποστρέφωνται τοὺς εὐεργέτες τους, καὶ νὰ πορακαλοῦνε ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν θάνατό τους. Τέτοιοι ἀποτρόπαιοι εἶναι οἱ ἀχάριστοι καὶ οἱ ἀγνώμονες ἄνθρωποι.

Περὶ ἐπιεικείας.

Ἡ ἐπιεικεία εἶναι μιὰ ἀρετὴ, ποὺ φανερώνεται σὰν καλωσύνη, σὰν προσήνεια, σὰν πραότητα, σὰν μετριοπάθεια, σὰν καλογνωμία καὶ σὰν ἀγαθότητα. Καὶ εἶναι ἀρετὴ μεγάλης ἀξίας, ποὺ στολίζει τὴν ψυχὴ μὲ τὴν εὐγένεια, καὶ τὴν κάνει νὰ εἶναι γενναία κι' ἀγαθὴ.

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶναι ἐπιεικῆς ὑπομένει μὲ πραότητα τὶς ἀδικίης ποὺ τοῦ κάνουν· κι' ὄχι μονάχα οἱ δυνατοὶ κι' αὐτοὶ ποὺ ἔχουνε τὴν δύναμη καὶ βρίσκονται στὴν ἐξουσία, ἀλλὰ κι' αὐτοὶ ποὺ λογιάζονται σὰν κατώτεροι. Ὁ ἐπιεικῆς ἀνέχεται πάντα μὲ μακροθυμία καὶ μὲ ὑπομονὴ τὶς παρεκτροπὲς τῶν ἄλλων, καθὼς καὶ τὶς τυχὸν ἐλλείψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα ποὺ ἔχουνε οἱ ἀδελφοὶ του. Καὶ εἶναι εὐπροσήγορος καὶ γλυκόλογος, καὶ μιλεῖ μ' ὅλους μὲ γλυκύτητα καὶ ἀνέχεται, μὲ σύνεση καὶ μὲ φρονιμάδα, αὐτοὺς ποὺ τὸν πικραίνουν, καὶ τοὺς συγχωρεῖ τὶς παρεκτροπὲς τους, κρίνοντας μ' ἐπιεικεία τὰ λάθη τους. Κι' ἔτσι, μὲ τὴν ἐπιεικεία καὶ μὲ τὴν καλωσύνη του αὐτῆ, κερδίζει ὅλων τὶς καρδιές, καὶ φαίνεται σ' ὅλους γελαστός, καὶ καλωσυνάτος καὶ γλυκομίλητος, καὶ γεμάτος ἀπὸ ἀγαθότητα καὶ πραότητα. Ὁ ἐπιεικῆς φανερώνει μὲ τὰ ἔργα

**Η ΠΛΗΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΕΝΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΑΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ
ΑΙ ΠΑΡΑΔΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ
Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΤΗΣ**

Περὶ μίαν συζήτησιν

Τὶς τελευταῖες αὐτὲς ἡμέρες ἔγινε λόγος μακρὺς καὶ συζήτησις ἐνδιαφέρουσα ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν προσόντων τῶν ἐφημερίων τῶν χωριῶν μας. Ἀνεπτύχθησαν ἀπόψεις διάφορες καὶ κατὰ μέγα μέρος ὑπεστηρίχθη ἡ ἀνάγκη ἡϋξημένων προσόντων τῶν ἐφημερίων τῶν παραμεθορίων ἰδίως περιοχῶν. Ἡ στοιχειώδης λογικὴ εἶναι σύμφωνη βεβαίως πρὸς τὴν ἀποψη τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν ἡϋξημένων προσόντων. Διότι μόνον μορφωμένοι κληρικοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκπληρώσουν τὴν μεγάλην ἀποστολὴν ποιμένων καὶ καθοδηγητῶν τῶν χριστιανικῶν ἀκριτικῶν περιοχῶν συμπληρώνοντες καὶ ἀναπληρώνοντες πολὺ συχνὰ καὶ τὸ δημιουργικὸν ἔργον τοῦ ἱκανοῦ καὶ ἐνδεδειγμένου διδασκάλου. Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: εἶναι δυνατὸν καὶ εὐκολοτὰ χωρὶὰ τὰ ἀπομακρυσμένα τοῦ κέντρου νὰ ἀποκτήσουν ἱερεῖς μὲ προσόντα ἀποφοίτου τοῦλάχιστον Γυμνασίου; Ἀμφίβολον. Διότι οἱ περισσότεροὶ τελειόφοιτοὶ εἰ μὴ ὅλοι σχεδὸν ἀποκτῶντες τὸ σχετικὸν δίπλωμά των προτιμοῦν νὰ τραποῦν πρὸς ἄλλας προσοδοφόρους θέσεις καὶ ὄχι νὰ γίνουν ἱερεῖς σὲ οἰονδήποτε ὀρεινὸν χωριὸ τῆς Μακεδονίας λ.χ. τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἡπει-

του, πὼς εἶναι μαθητῆς τοῦ Κυρίου, κὶ ὅτι κατοικεῖ μέσα του τὸ πνεῦμα τῆς θείας Χάρης. Ὁ ἐπιεικὴς, αὐτοὺς ποὺ τὸν πληγώνουν καὶ τὸν δέρνουν, τοὺς ἀντικτυπᾷ μὲ τὴν καλωσύνην του, μὲ τὴν σιωπὴν του, καὶ μὲ τὴν μακροθυμίαν του.

Ὁ Θεολόγος Γρηγόριος μᾶς διδάσκει καὶ μᾶς λέει «Νικήσωμεν τῇ ἐπιεικείᾳ τοὺς τυραννήσαντας καὶ μάλιστα τῇ φιλανθρωπίᾳ· ἔστω τὸ συγχωρεῖν καὶ ἡ τῆς ἐντολῆς δύναμις, τὴν ἴσην φιλανθρωπίαν ἀντιδιδούσα ἡμῖν ἐν οἷς αὐτοὶ χρῆζομεν». Ἄς νικήσωμεν, μὲ τὴν ἐπιεικείαν μας, αὐτοὺς ποὺ μᾶς τυράνησαν· καὶ μάλιστα μὲ τὴν φιλανθρωπίαν μας. Καὶ ἡ συγχώρεσις καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴν ἀγάπην, ἃς μᾶς ἀνταποδίνῃ τὴν ἀνάλογον φιλανθρωπίαν γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ὑστεροῦμε κὶ ἡμεῖς. Ὁ ἐπιεικὴς θὰ βρῇ κὶ ἀνάλογο μὲ τὴν δικὴν του ἐπιεικείαν κριτὴν, καὶ θὰ συγχωρεθοῦνε οἱ ἁμαρτίαι του.

(Συνεχίζεται)

Ἀπόδοσις ΘΕΟΔΟΣΗ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ

ρου. Οί όπαδοί τῆς ανάγκης κληρικῶν τῶν χωριῶν μὲ προσόντα ηὔξημένα ὑποστηρίζουν ἀναμφισβητήτως κάτι τὸ ἀνεδαφικόν καὶ τὸ ξένο πρὸς τὴν σημερινὴν νεοελληνικὴν πραγματικότητα. Καὶ ἔχουν ἀσφαλῶς ἄδικο στὴν οὐσία τοῦ θέματος. Διαμένοντες οἱ περισσότεροὶ ἐκ τῶν ὑποστηρικτῶν αὐτῶν σὲ μεγάλα κέντρα καὶ ὑπὸ συνθήκες διαφορετικῆς εἶναι δύσκολο ἂν μὴ ἀδύνατο τοῦλάχιστον νὰ συλλάβουν τὴν σημερινὴν κατάστασιν στὴν πραγματικότητά της σὲ ὅτι ἀφορᾷ στὴν ἔλλειψι ἐφημερίων ποῦ παρατηρεῖται τόσο στὰ παραμεθόρια χωριὰ ὅσο καὶ στὰ ὄρεινά, ἀκόμη δὲ καὶ στὰ πεδινὰ τῆς λοιπῆς χώρας. Ἡ ἔλλειψις δὲ αὐτῆ γίνεται διαρκῶς μεγαλύτερη καὶ πλέον αἰσθητῆ. Ἐκατοντάδες ἂν μὴ καὶ χιλιάδες χωριὰ στεροῦνται σήμερον ἱερέων. Τί σημαίνει ἡ στέρησις αὐτῆ δὲν εἶναι βέβαια εὐκολο νὰ συλλάβῃ ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἢ γενικῶς καὶ σὲ ἄλλες κεντρικῆς πόλεις. Καθὼς ἀδύνατο νὰ ἀντιληφθῇ τί σημαίνει νὰ μὴ χτυπᾷ ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁ ἦχος καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς καμπάνας ἐπισημαίνουν τὴν ὑπόστασιν τοῦ χωριοῦ καὶ τὴν θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὑπαρξὴ κατοικημένου τόπου. Μέσα στοὺς ἦχους τῆς καμπάνας τοῦ χωριοῦ κρύβεται ὅλη ἡ ποίησις καὶ ὅλη ἡ ὄντοτης καὶ ἡ ὑπαρξις τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ. Ἡ κλειστὴ ἐκκλησία λόγω ἐλλείψεως ἐφημερίου καὶ βουβῆ ἡ καμπάνα τῆς σκορπίζουν μιὰ νεκρικὴ πνοὴ καὶ στὸ πλέον ζωντανὸ ἀπομακρυσμένο χωριό. Συνυφασμένος μὲ τὶς πιὸ βαθεῖς χαρὲς καὶ τὶς λύπες τοῦ χωριοῦ ὁ ἦχος τῆς καμπάνας του. Μὲ κλεισμένη τὴν ἐκκλησία χωρὶς τὴν λειτουργίαν καὶ τοὺς ἑσπερινοὺς τὸ χωριὸ χάνει τὴν φωνὴν του, γίνεται βουβό, μένει ἀπροσανατόλιστο, χάνοντας τὶς γιορτὲς, τὴν οὐσίαν καὶ τὶς χαρὲς τους. Τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς καμπάνας δὲν τὴν ἀγνοοῦν βέβαια οἱ κάτοικοι καὶ τῶν μεγάλων κέντρων. Θὰ τὴν ἀνατρέξουμε ξετιλίγοντας τὴν ἀνέμη ὠρισμένων γεγονότων καὶ ἀναμνήσεων.

* * *

Βαρειὰ ἐσήμαινε συγκαλῶντας σὲ ἀναστάσιμες μυσταγωγίαις ἡ μεγάλη καμπάνα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Γένους. Καὶ ἔγινε πόθος καὶ ἰδέα καὶ ὄνειρο τῆς φυλῆς ὀλόκληρης ν' ἀκουσθῇ καὶ πάλι ἡ καμπάνα τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας. Εἶχε βυθισθῆ σὲ θλίψιν τὸ Βυζάντιο καὶ ἡ ὀρθοδοξία ὀλόκληρη, ἡ σκορπισμένη ἀλλὰ ριζωμένη βαθεῖα σὲ ὀλόκληρη τὴν ὀθωμανικὴν παλιὰ αὐτοκρατορίαν, εἶχε καταδικασθῆ σὲ ψυχικὸ πένθος, ὅταν, ἡ Μεγάλῃ ἐκκλησίαν τοῦ Φαναρίου εἶχε ἀποφασίση τὸ κλείσιμο τῶν ἐκκλησιῶν σὲ ἔνδειξι διαμαρτυρίας διὰ τὴν καταπάτησιν τῶν προνομίων ἀπὸ μέρους τῶν τούρκων κατακτητῶν. Ἐπαυ-

σε να χτυπᾷ ἡ καμπάνα παντοῦ ὅπου ὑπῆρχε ζωὴ ὀρθοδοξίας καὶ εἶχε πάρει ἡ ζωὴ αὐτὴ μιὰ πένθιμη μορφή. Εἶχε γίνῃ σπαρακτικὴ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ προσευχὴ τῶν πιστῶν ὀρθοδόξων νὰ ξανακουσθῇ καὶ πάλιν ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησίας των. Καὶ ὅταν ἐνέδωσαν οἱ σκληροὶ κατακτηταὶ στὶς ἀξιώσεις τοῦ Φαναρίου καὶ ἀκούσθηκαν κάποια νύχτα τῶν Χριστουγέννων τὸ 1889 νὰ ἤχοῦν χαρμόсуна οἱ καμπάνες καλῶντας στὴν πανηγυρικὴ λειτουργία τῶν ἐκκλησιῶν ποὺ ἄνοιγαν καὶ πάλιν, ἀνάσανε ἡ ψυχὴ τῶν κατατρεγμένων χριστιανῶν. Ἡ ζωὴ πῆρε μιὰ ἀναστάσιμη ἔκφραση. Οἱ ἦχοι τῆς καμπάνας στὶς πόλεις καὶ στὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα χωριὰ τῆς Ἀνατολῆς, ξανάδωσαν τοὺς παλμούς τῆς χριστιανικῆς ὀρθόδοξης ψυχῆς καὶ ζωῆς. Ἀγγέλματα νίκης καὶ ἐλευθερίας ἐσκόρπιζαν πρῶτες οἱ καμπάνες στὴν σκοτεινιασμένη ἀτμόσφαιρα τῆς δουλείας.

* * *

Κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῆς δουλείας οἱ Ἕλληνες τῆς ἠρωϊκῆς Κρήτης λαχταροῦσαν ν' ἀκούσουν τὸν ἦχο τῆς καμπάνας ποὺ ἦταν ἀπηγορευμένη νὰ χτυπᾷ ἀπὸ τοὺς σκληροὺς κατακτητὰς των. Ἐπρεπε νὰ δοθῇ ἄδεια «φιρμάνι» γιὰ νὰ σημάνουν οἱ καμπάνες. Καὶ ὅταν κάποιο πρῶτὶ οἱ κατακτηταὶ ἄκουσαν νὰ σημαίνουν στὸ Ἡράκλειο ἰδίως, οἱ καμπάνες, κατεθορυβήθησαν καὶ ἀντελήφθησαν ὅτι οἱ ἄπιστοι «γκιαοὺρ» χριστιανοὶ ἐπαναστάτησαν. Καὶ δὲν εἶχαν ἄδικο. Φεύγοντας στὴν ξενιτειὰ οἱ κάτοικοι τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ ἰδίως, «κουβαλοῦσαν» μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἀναμνηστικά τους καὶ τὴν ἀνάμνησι τοῦ ἦχου τῆς καμπάνας τοῦ χωριοῦ τους. Στὴν ζωηρὴ νοσταλγία τους γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν κάποια ἡμέρα στὸ χωριὸ καὶ νὰ ἀντικρῦσουν ἀναθρόσκοντα τὸν καπνὸ τῆς προσφιλοῦς των Ἰθάκης συμπεριλαμβάνετο πάντα καὶ ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ τους. Λαχτάρα νὰ ξανακούσουν τὸν ἦχο τῆς καμπάνας αὐτῆς ποὺ τὴν αἰσθανότανε νὰ σημαίνει βουβὰ μέσα στὴν ἑλληνικὴ τους ψυχὴ. Καὶ οἱ εὐπορώτεροι ἀπὸ τοὺς ξενιτεμένους αὐτοὺς τῶν χωριῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου ἐκπληροῦσαν τάξιμό των ἱερό, στέλνοντας ἀπὸ τὴν ξενιτιά ἐμβάσματα γιὰ τὴν ἀγορὰ μιᾶς καινούργιας μεγαλύτερης καμπάνας γιὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ ποὺ γεννήθηκαν καὶ ἔζησαν τὰ παιδικὰ καὶ τὰ πρῶτα νεανικά των χρόνια. Τὴν ἐκκλησία καὶ τὴν καμπάνα της κατέστρεφαν οἱ ἐπιδρομεῖς των χρόνια μὲ πρόγραμμα ἐνὸς ψυχικοῦ ξερριζώματος τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς θρησκευτικῆς, ἔθνικῆς καὶ ἰδεολογικῆς παραδόσεώς των. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης γενικώτερης ἔθνικῆς ἀπόψεως ἡ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καὶ ἡ σημαίνουσα καμπάνα της ἀπεδείχθησαν μεγάλης

σημασίας. Ἡ κλειστή ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καὶ ἡ καταδικασμένη σὲ νεκρική σιγή καμπάνα τῆς ἔδιδε καὶ δίδει πάντοτε ἀφορμὴ σὲ ὀργιασμοὺς ἀπὸ μέρους οὐχὶ φιλικῶν εἰλικρινῶς γειτόνων τῶν παραμεθορίων περιοχῶν. Πληγώνουν τὴν ψυχὴ τῶν κατοίκων τῶν χωριῶν, ὅπου ἡ ἔλλειψις ἱερέων κατσοδικάζει σὲ κλείσιμο τὴν ἐκκλησία καὶ σὲ σιωπὴ τὴν καμπάνα, μὲ θορυβώδεις κωδονοκρουσίαι τῶν ἐκκλησιῶν των, ποὺ δονοῦν καὶ τὴν ἑλληνικὴ γειτονικὴ ἀτμόσφαιρα. Μία πρόκλησις καὶ μιὰ εἰρωνεία. Μεταχειρίζονται τὴν καμπάνα τους ὡς ἀκίνδυνον ὄπλο, ποὺ τόσο ὅμως τραυματίζει τοὺς πληθυσμοὺς τῶν χωριῶν μας, ποὺ ἀντιμετωπίζουν ἀθέλητα τὴν ἀνάγκη τοῦ κλεισίματος τῶν ἐκκλησιῶν των. Ἴσως καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους λόγους τῆς φυγῆς ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς ὑπαίθρου νὰ εἶναι συχνά, ὄχι συνήθως βέβαια, ἡ ἔλλειψις τοῦ ἱερέως, ἡ κλειστὴ ἐκκλησία καὶ ἡ σιωπὴ τῆς καμπάνας, μὲ τοὺς ἥχους τῆς ὁποίας ἔχει συνυφανθῆ ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία ἡ ζωὴ καὶ ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς ὑπαίθρου γενικῶς. Αἱ δημοσιευόμεναι προσκλήσεις τῶν μητροπόλεων διὰ τὴν πλήρωσιν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων πρὸς λειτουργίαν τῶν ἐκκλησιῶν διαφόρων χωριῶν τῶν περιοχῶν των, δίδουν τὸ θλιβερόν μέτρον καὶ τὴν μαύρη εἰκόνα μιᾶς καταστάσεως ποὺ ἔχει δημιουργήσει ἡ ἔλλειψις ἐφημερίων.

* * *

Αὕτῃ ἡ κατάστασις καὶ τὰ γεγονότα ποὺ προαναφέραμεν ἴσως νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀναθεώρησιν ὠρισμένων ἀντιλήψεων ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκη τῶν ηὔξημένων προσόντων τῶν ἱερέων τῶν παραμεθορίων χωριῶν. Οὐδεμίαν βεβαίως συνηγορίαν διὰ τοποθέτησιν εἰς τὰ χωριὰ ἀναλφαβητῶν καὶ ἐντελῶς ἀγραμμάτων ἱερέων, ἀναξίων καὶ διὰ τὰ θρησκευτικὰ των ἀκόμη καθήκοντα. Ἄλλ' ἐνδείκνυται ἡ ἐφαρμογὴ μέσων λύσεων, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν χωριῶν καὶ τῶν ποιμνίων τοῦ διοριζομένου κληρικοῦ. Ὁ ἱερεὺς μὲ μόρφωσιν δημοτικοῦ ἀπαραιτήτως σχολείου, μὲ ἦθος, μὲ φιλήσυχο καὶ καλὸ χαρακτῆρα καὶ μὲ θρησκευτικὴ κατανόηση θὰ πρέπη ἀναμφισβητήτως νὰ εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος διὰ τὴν θέσιν τοῦ καλοῦ ἐφημερίου τοῦ ἑλληνικοῦ παραμεθοριακοῦ ἰδίως χωρίου. Μὲ ὀλιγώτερες ἀξιώσεις ηὔξημένων προσόντων μορφώσεως — χωρὶς βεβαίως καὶ νὰ ἀποκλείωνται ἢ νὰ μὴ ἐπιδιώκωνται ἢ προτιμῶνται ταῦτα — ἀλλὰ μὲ περισσότερον τὴν βεβαιότητα καὶ τὴν ἐγγύησιν ὅτι ἡ ἐκκλησία δὲν θὰ διατρέχη εὐκόλα καὶ σὲ σύντομα χρονικὰ διαστήματα κίνδυνον, κλεισίματός της. Ἡ λειτουργία του νὰ εἶναι κανονικὴ καὶ νὰ χτυπᾷ πάντοτε ἡ καμπάνα τῆς σ' ἕνα

“ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΑΔΟΛΕΣΧΙΑΣ,”

Μέρος πέμπτον

ΨΥΧΩΦΕΛΕΙΣ ΕΠΙΣΤΑΣΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ «ΔΕΥΤΕΡΟΝΟΜΙΟΝ»

Υπό ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

Γιατί ὁ Μωϋσῆς στήν στερνή του ὠδή, ὅταν ἄφηνε τὸν κόσμον, ἐπικαλεῖται μάρτυρας τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆν.

Στὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του ὁ θεόπτης Μωϋσῆς, προτοῦ τὰ κλείσῃ γιὰ πάντα τὰ μάτια του, ἀνοιξε τὰ χεῖλη του πρὸς τὸν Ἑβραϊκὸν λαόν, καὶ στὸ ἐπιθανάτιο ἄσμα του, τὸ φοβερὸ ἐκεῖνο καὶ θαυμαστὸ, πού τοὺς τ' ἄφησε σὰν ἐνθύμιον, τοὺς εἶπεν αὐτὰ τὰ τρία πράγματα.

Πρῶτον. Τοὺς ἀνιστόρησε τὴν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν πού φανέρωσε γι' αὐτοὺς ὁ Θεός, μὲ τὶς πολλὰ καὶ μεγάλας εὐεργεσίας πού τοὺς ἔκαμε καὶ πού μ' αὐτὰς τοὺς εὐεργέτησε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο λαόν.

Δεύτερον. Τοὺς φανέρωσε τὴν ἄκρα τους ἀχαριστία καὶ ἀγνωμοσύνην, πού καὶ προτῆτερα τὴν ἔδειξαν πρὸς τὸν πανάγαθον εὐεργέτη τους καὶ πού στὸ μέλλον πρόκειται τὰ δείξουν· καὶ τὸ πρῶτον μὲν τ' ἀνέφερε, γιὰ νὰ τοὺς φέρῃ σὲ μετάνοια γιὰ τὰ περασμένα· τὸ δεύτερον δέ, γιὰ νὰ τοὺς προφυλάξῃ μελλοντικά.

Τρίτον. Τοὺς ἀπειλήσῃ καὶ τοὺς προεἶπε τὰ τρομερὰ παθήματα καὶ τὸν τέλειον ἐξολοθρεμὸν τους, πού

θηροσκευτικὸ συναγεμὸν καὶ σὲ μιὰ ψυχικὴ ἀνάταση τῶν πιστῶν χριστιανῶν. Ἔτσι θὰ προσφέρεται ἡ χαρὰ τῶν μεγάλων ἑορτῶν καὶ ὁ ρυθμὸς τῶν κωδονοκρουσιῶν πού θὰ συνοψίζῃ τὶς χαρὰς καὶ τὶς θλίψεις θὰ ζωντανεύῃ περισσότερο καὶ τὸν ἐσωτερικὸν παλμὸν τοῦ χωριοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν σκληρὴν δουλειὰ τοῦ ἀγρότη καὶ τοῦ ἐργάτη, θὰ σημαίνῃ ἀκόμη ἕνα ὑπερήφανο καὶ ἑλληνοπρεπὲς «παρῶν» στὶς ἀσεβεῖς προκλήσεις δειλῶν καὶ θορυβοποιῶν ὄχι φιλικῶν γειτόνων.

B. ΗΛΙΑΔΗΣ

πρέπει νά τόν περιμένουν, ἄν δὲν ἀπαρνηθοῦνε τὶς βδελυγμίες καὶ τὶς προστυχιές αὐτές· καὶ δὲν ἐπιστρέψουν στοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων τους, ποῦ τὸν παρώργισαν κι' ἐξάκολουθοῦν νά τὸν παροργίζουν.

Καὶ γιὰ τὰ τρία δὲ αὐτὰ κεφάλαια ὁ Θεόπτης προσκάλεσε γιὰ μάρτυρες τῶν λεγομένων του τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ. «Διαμαρτύρομαι, ἐπιβοώμενος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Πρόσεχε οὐρανὸ καὶ λαλήσω, καὶ ἀκουέτω ἡ γῆ ῥήματα ἐκ τοῦ στόματός μου» (Δευτ. λβ', 1).

Γιατὶ τάχα τῶκαεν αὐτό; Μήπως ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἔχουνε ψυχὴ καὶ λογικὸ, ὥστε ν' ἀκούσουν καὶ νά βεβαιώσουν τὰ λεγόμενά του; «Εἰ τοῖς στοιχείοις οὐ πρόσεστιν αἴσθησις, διατὶ Μωϋσῆς μὲν οὐρανὸν καὶ γῆν τῷ λαῷ διαμαρτύρεται, Ἡσαΐας δὲ κατηγορῶν τοῦ αὐτοῦ, τούτοις ἀκούειν ἐγκελεύεται;» Αὐτὸ ἐρωτᾷ ὁ Ἰουστῖνος ὁ Φιλόσοφος καὶ Μάρτυρας. Κι' ἀποκρίνεται ὅτι «αὐτὰ ποῦ λέγονται γιὰ τὸν οὐρανὸ καὶ γιὰ τὴν γῆ ἀπευθύνονται στοὺς λογικοὺς ἀνθρώπους, ὅπως αὐτὰ ποῦ λέγονται πρὸς μιὰ πολιτεία, λέγονται γιὰ τοὺς πολίτες τῆς Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτινύσασα τοὺς Προφῆτας κ.τ.λ.». Παρόμοιαν ἐξήγησιν δίνει καὶ ὁ ἱερός Θεοδώρητος· καὶ λέγει, πῶς ἡ ἐπίκληση αὐτῆ περιλαμβάνει ὅλα τὰ κτίσματα καὶ τοὺς ἀγγέλους δηλαδὴ στὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους στὴ γῆ, ποῦ εἶδανε καὶ μποροῦν νά μαρτυρήσουν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθωσύνην κι' εὐεργετικότητά τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν λαὸν αὐτὸν καὶ τὴν ἔσχατην ἀγνωμοσύνην τοῦ λαοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεό.

Μπορεῖ ὅμως κανεὶς νά κάνη καὶ κάποιον ἄλλο συλλογισμό· ὅτι δηλαδὴ, πολὺ εὐλόγα ἐπρόβαλε ὁ Μωϋσῆς γιὰ μάρτυρες τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ, στὴ διαφορά ἀνάμεσα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, γιὰτὶ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ πῆραν μέρος καὶ στὰ τρία αὐτὰ γεγονότα.

Τὸ πρῶτο μέρος δηλαδὴ τῆς Ὠδῆς τοῦ Μωϋσῆ ἀναφέρει τὶς μεγάλες εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰ-

βραϊκό λαό, πού σ' αὐτές συνέδραμαν καί ὁ οὐρανός καί ἡ γῆ. Ὁ οὐρανός ἀπό τήν μιὰ μεριά, μέ τοὺς ἀγγέλους, πού ἀνεβοκατέβαιναν μ' ἀστραπόβροντα, μέ θύελλα καί καί μέ ἤχους ἀπό σάλπιγγες ἐπάνω στό ὄρος Σινᾶ, ὅταν ἔδινε τήν νομοθεσία· μέ στύλους ἀπό σύννεφα τήν ἡμέρα καί μέ στύλους ἀπό φωτιά τή νύκτα, γιά νά τοὺς βοηθῇ στήν πορεία τους· καί μέ τὸ μάννα, πού κατὰ παράδοξο τρόπον ἔβρεχεν ὁ οὐρανός. Κι' ἀπό τήν ἄλλη μεριά ἡ γῆ, μέ τίς λογῆς λογῆς πληγές πού ἔπαθαν στήν Αἴγυπτον οἱ τύραννοι καί οἱ διώκτες τῶν Ἑβραίων· μέ τήν θαυμαστή διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας, ὅταν ἐπνίγηκαν οἱ διώκτες τους· μέ τὸ πικρὸ νερὸ τῆς Μερρᾶς πού ἐγλύκανε, μέ τὰ νερά πού ἀναπήδησαν πλούσια ἀπὸ τοὺς ἀπελέκτους βράχους· καί τέλος, μέ τήν ἀφθονη τροφήν ἀπὸ ὀρτύκια, πού τοὺς ἐφανερώθηκε γιά νά συντηρηθοῦνε...

Τὸ δεύτερο πάλιν μέρος τῆς Ὠδῆς περιέχει τίς ἀσυναρτησίες καί τίς παρεκτροπές τοῦ ἀχάριστου λαοῦ πρὸς τήν εἰδωλολατρεία. Στήν περίπτωσιν αὐτὴν κι' ὁ οὐρανός κι' ἡ γῆ ἐγένηκαν μάρτυρες· γιὰ τὸ οἱ Ἑβραῖοι, ὅπως διόλου ξεστρατισμένοι, ἐλάτρευσαν κι' αὐτοὶ ἀντὶ γιὰ τὸν κτίστη τὰ κτίσματα· ἀπὸ τήν μιὰ μεριά δηλαδή τὸν Ἥλιο καί τὸ Φεγγάρι καί τ' ἀμέτρητα ἄστρα· κι' ἀπὸ τήν ἄλλη διάφορα ζῶα καί λίθους καί ξύλα καί διάφορα μέταλλα.

Στὸ τελευταῖο καί τρίτο μέρος τῆς Ὠδῆς, προβάλλονται τὰ πολλὰ καί διάφορα κακά, πού προορίζονται γιά τοὺς ἀποστάτες καί γιά τοὺς ἀχάριστους. Καί οἱ διάφορες ποινές, ἄλλες θάρχονται ἀπὸ ψηλά κι' ἀπὸ τὸν οὐρανό, κι' ἄλλες ἀπὸ τήν γῆν αὐτὴν κάτω. Γι' αὐτὸ καί τοὺς προαπείλησε μέ ποινή, κι' ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κι' ἀπὸ τήν γῆ μαζί· «ἔσται σοι ὁ οὐρανός ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς σου χαλκοῦς· καί ἡ γῆ ὑποκάτω σου σιδηρᾶ» καί «Δῶη Κύριος τὸν ὑετὸν τῆς γῆς σου κονιορτόν· καί χοῦς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβήσεται, ἕως ἂν ἐκτρέψῃ σε». (Δευτ. κη', 23).

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἦσαν καὶ οὐράνιες καὶ ἐπίγειες· καὶ ἡ εἰδωλατρικὴ ἐκπόρνευσή τους ἀφοροῦσε καὶ οὐράνια καὶ ἐπίγεια κτίσματα, πολὺ εὐλόγα καὶ οἱ ποινές πού ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ἐπιβληθοῦν γι' αὐτό, ἔπρεπε νὰ προέρχωνται κι' ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κι' ἀπὸ τὴν γῆ. Γι' αὐτὸ καὶ ἦτανε ταιριασμένη καὶ πολὺ σωστὴ ἡ ἐπίκληση τῆς μαρτυρίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς στὴν Ὠδὴ τοῦ Μωϋσῆ. Γιατὶ καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη καὶ οἱ εὐεργεσίες καὶ οἱ τιμωρίες· ἐπίσης καὶ οἱ ἀσέβειες καὶ οἱ ἀποστασίες πού ἀποτολμήθησαν ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους.

Εἶναι μεγαλύτερος ὁ πόνος, ὅταν βλέπουμε μπροστά μας κάτι πού λαχταροῦμε, χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ τ' ἀπολαύσωμε.

«Ἀπέναντι ὄφει τὴν γῆν, καὶ ἐκεῖ οὐκ εἰσελεύσῃ». Ἀπέναντί σου θὰ τὴν βλέπῃς τῆ χώρα· μὰ δὲν θὰ καταξιωθῆς νὰ μπῆς ἐκεῖ. (Δευτ. λβ', 52).

Ἡ ποινὴ πού ἐπιβλήθηκεν ἐδῶ στὸ Μωϋσῆ ἔχει κάποιαν ὁμοιότητα μὲ τὴν ποινὴ πού ἐπιβλήθηκε στὸ γενάρχη μας, ὅταν τὸν ἐδίωξεν ὁ Θεός, γιὰ τὴν παρακοή του, ἀπὸ τὸν Παράδεισο, καὶ «κατόκησεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς»· καὶ τοῦ ὥρισε νὰ καθήσῃ ἀπέναντι στὸν παράδεισον αὐτὸν τῆς εὐτυχίας (Γεν. γ', 24). Ἐξω ἀπὸ τὸν Παράδεισο τοῦ ὥρισε τοῦ Ἀδάμ νὰ μένη. Ὁχι μακρὰ. Ἀλλὰ ἀπέναντί του· γιὰ νὰ βλέπῃ τὸν τρισευτυχισμένον αὐτὸν τόπο, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ξέπεσε· («Κατόκησεν αὐτὸν ἀπέναντι»).

Ἐξω ἀπὸ τὴν γῆ τῆς Χαναάν κι' ὁ Μωϋσῆς· ἀφοῦ ὅμως πρῶτα τὴν ἐχόρτασαν τὰ μάτια του ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ Ἀβαρίμ, κι' ἀφοῦ εἶδε καλὰ καλὰ τὸν τόπο, πού δὲν καταξιώθηκε νὰ πατήσῃ. «Ἀπέναντι ὄφει»· Ἀπὸ ἀπέναντι θὰ τὴν βλέπῃς.

Δὲν εἶναι μικρὴ ποινὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὸ νᾶχῃ μπροστά στά μάτια του τὸ καλὸ πού ἀποστερήθηκε· γιατί, ὅπως δὲν ποθεῖ κανεὶς κάτι πού δὲν τὸ ξέρει, ἔτσι καὶ τὸ

ἀντίκρουσμα ἐκείνου πού λαχταρᾶς σοῦ ξανάβει τὴν ἐπιθυμία σου καὶ σοῦ μεγαλώνει τὸν πόνο σου, πού τ' ἀποστερήθηκες.

Μᾶς τὸ διδάσκει αὐτὸ καὶ ἡ παραβολὴ τοῦ Εὐαγγελίου, πού ζωγραφίζει τὸ πάθος τοῦ ἄσπλαγχνου ἄρχοντα. Ἦτανε βυθισμένος ὁ τρισάθλιος μέσα στὴ φλόγα του ἐκείνη· «ὕπῃρχεν ἐν βασάνοις»· ὑπόφευρεν ἐλεεινά. Περισσότερον ὅμως ἐβασανιζότανε ἀπὸ τὴ θεά πού ἔβλεπε τὸν Λάζαρο δηλαδή, νὰ βρίσκεται στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ καὶ ν' ἀπολαβαίνει ὅλα τ' ἀγαθὰ. Κι' αὐτὸ τοῦκανε τὸν πόνο του φοβερώτερο κι' ἐπτάδιπλο.

Λέγεται συχνὰ κι' ἐπαναλαμβάνεται σὰν ἀξίωμα, τὸ «οὐ τοσοῦτον παρόντος, ὅσον ἀπόντος ἐν αἰσθήσει γευόμεθα τοῦ καλοῦ». Τὴν εὐτυχία δὲν τὴν αἰσθανόμεθα, ὅταν εἶναι κοντά μας, παρὰ ὅταν μᾶς φύγη καὶ τὴν χάσωμε. Κι' ἐγὼ προσθέτω σ' αὐτό, ὅτι «οὐδ' ἀπόντος τοσοῦτον, ἀποντοπαρόντος». Δηλαδή, ὅταν στὴν πραγματικότητα μὲν τὴ χάσωμε καὶ εἶναι μακριὰ μας· τὴ βλέπομε ὅμως ξάστερα καὶ σὰν νᾶναι κοντά μας, εἴτε μὲ τὸν νοῦ μας, εἴτε καὶ μὲ τὰ μάτια μας.

(Συνεχίζεται)

Ἀπόδοση ΘΕΟΔΟΣΗ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ

Ὁ «Ἐφημέριος» εἶναι πρόθυμος νὰ δίδῃ ἀπαντήσεις εἰς ἐρωτήσεις ἐπὶ ἀποριῶν, ἀναφερομένων εἰς ζητήματα, τὰ ὅποια ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Ἐφημερίου (ποιμαντικόν, λειτουργικόν κλπ.). Ἐπομένως οἱ εὐλαβέστατοι ἐφημέριοι δύνανται ν' ἀπευθύνουν ἐρωτήματα ἐπὶ τοιούτων ἀποριῶν. Αἱ ἀπαντήσεις θὰ δίδωνται εἰς τὴν σελίδα τῆς ἀλληλογραφίας.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

51. Πότε και γιατί κλείεται τὸ καταπέτασμα τῆς ὡραίας πύλης; (Ἐρώτησις Αἶδес. Δ. Β.)

52. Ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ κοινωνῆ ἢ μὲ ἀνοικτὸν ἢ μὲ κλειστὸν τὸ καταπέτασμα τῆς ὡραίας πύλης; (Ἐρώτησις Αἶδес. Ὁ. Στιβακτάκη)

Τὸ κλείσιμο τοῦ καταπετάσματος τῆς ὡραίας πύλης κατὰ τὴν ὥρα τοῦ κοινωνικοῦ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσι μὲ τὴν κοινωνία τοῦ ἱερέως, ποὺ γίνεται κατὰ τὴν ὥρα αὐτή. Ἡ ἐρμηνεία ποὺ κυκλοφορεῖ σήμερα, ὅτι δηλαδὴ ἡ ὡραία πύλη κλείεται κατὰ τὴν κοινωνία τοῦ ἱερέως εἴτε γιὰ λόγους εὐπρεπείας εἴτε γιὰ νὰ αὐτοσυγκεντρωθῆ καλλίτερα ὁ ἱερεὺς εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένη. Οὔτε ἡ ἀναικτὴ πύλη ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ ἱερέως, ἀφοῦ μάλιστα ἔχει ἐστραμμένα τὰ νῶτα πρὸς αὐτὴν καὶ ἀφοῦ παραμένει ἀνοικτὴ σὲ ἄλλα πιὸ καίρια σημεῖα τῆς θείας λειτουργίας, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι κατὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων, οὔτε πάλι ἀπρεπὲς εἶναι τὸ θέαμα τῶν κοινωνούντων ἱερέων. Ἀντιθέτως καὶ ἱερώτατα αἰσθηματα μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ καὶ στὸν παραδειγματισμὸ τῶν πιστῶν μπορεῖ νὰ συμβάλῃ ὑπενθυμίζοντας κάτι ποὺ πολλὰς φορές λησμονοῦμε, ὅτι δηλαδὴ ἡ θεία λειτουργία γίνεται γιὰ νὰ κοινωνοῦν οἱ χριστιανοὶ καὶ ὄχι νὰ θεῶνται ἀπλῶς τὰ τελούμενα.

Τὸ κλείσιμο τῆς ὡραίας πύλης ὀφείλεται σὲ μυστικούς καὶ συμβολικούς λόγους, οἱ ὅποιοι σήμερα μὲν ἔχουν ἀτονήσει, παλαιότερα ὅμως ἦσαν πολὺ διαδεδομένοι καὶ διεδραμάτισαν σπουδαῖο ρόλο στὴν διαμόρφωσι καὶ ἐξέλιξι τῆς θείας λατρείας. Ἔτσι τὸ καταπέτασμα ἦτο σύμβολο «τῆς ἐπουρανίου περὶ τὸν Θεὸν σκηνῆς, ἐνθα τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι καὶ τῶν ἁγίων ἐστὶν ἀνάπαυσις» κατὰ τὸν Συμεῶν Θεσσαλονίκης (Ἐρμηνεία περὶ τοῦ θεοῦ ναοῦ 6, Διάλογος κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων, κεφ. 133 καὶ 139), ἦταν δηλαδὴ τὸ μέσον τοῦ διαχωρισμοῦ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ εἰκονίζει τὸ βῆμα, ἀπὸ τὸν ἐπίγειο κόσμον, ποὺ εἰκονίζει ὁ κυρίως ναὸς, ἢ τῶν ὑπερουρανίων ἀπὸ τὰ οὐράνια, τῶν «νοητῶν» ἀπὸ τὰ «αἰσθητά» πάλι κατὰ τὸν Συμεῶν Θεσσαλονίκης. Τὸ καταπέτασμα θύμιζε καὶ τὸ ἄλλο ἐκεῖνο καταπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ, ποὺ χώριζε τὸ ἄβατο ἅγιον τῶν ἁγίων ἀπὸ τὰ ἅγια. Τὸ πρῶτον ἦταν ἡ κατοικία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ «κατάπαυσις» τῆς κιβωτοῦ του καὶ μόνο ὁ ἀρχιερεὺς μιὰ φορὰ τὸν χρόνον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μπῆ «οὐ χωρὶς αἵματος» (Ἐβρ. 9,7). Ἔτσι καὶ στὸν χριστιανικὸν ναὸ τὸ καταπέτασμα χώ-

ριζε τὸν οὐρανὸ ἀπ' τὴν γῆ καὶ ἔκρυβε τὰ μυστήρια «ὡς μὴ δύνασθαι τὸν λαὸν καθορᾶν τοὺς ἱερεῖς ἱερουργοῦντας» κατὰ τὴν Ὁμολογία τοῦ Κριτοπούλου. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ νὰ ἀξιωθῆ κανεὶς νὰ εἰσέλθῃ «ἐνδότερον τοῦ καταπετάσματος» εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅπου «παρακύβαι οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἐπιθυμοῦσι... καὶ θεάσασθαι αὐτοφει τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς», κατὰ τὴν εὐχὴ μετὰ τὸ ΣΤ' Εὐαγγέλιο τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου, ἢ νὰ καταξιωθῆ «εἰσελθεῖν εἰς τόπον σκηνώματος δόξης τοῦ Θεοῦ, ἔσω τε γενέσθαι τοῦ καταπετάσματος καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων κατοπτεῦσαι» κατὰ τὴν εὐχὴ τοῦ καταπετάσματος τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, ἔθεωρεῖτο πολὺ σωστά, ὡς ἡ ὑψίστη τιμὴ ποῦ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ αἰσθανθῆ στὸν κόσμον αὐτόν.

Κατὰ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ τὸ καταπέτασμα ἐκλείετο ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόθεσι τῶν τιμίων δώρων στὸ θυσιαστήριον κατὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο, «ὅτι οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνον τοῖς τῆς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς», ὅπως παρατηρεῖ πάλι ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης (Ἑρμηνεία 83), ἢ ὅπως συμπληρώνει ὁ ἴδιος «ὅτι τάξεις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καὶ οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεστέροις καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια, ἐπεὶ καὶ τότε κεκαλυμμένος ἔσται πολλοῖς καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοίγόμενος ὁ Ἰησοῦς» (Διάλογος, κεφ. 98). Ἦνοίγετο δὲ ἡ ὡραία πύλη μετὰ τὸν ἀσπασμὸ καὶ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, διότι, γιὰ νὰ ἀναφερθοῦμε πάλι στοὺς λόγους τοῦ Συμεὼν, «καὶ τότε (εἰς τὸ μέλλοντα δηλαδὴ αἰῶνα) τοῖς προκόπτουσι καὶ τελωτέροις ἡ θεωρία ἀνάλογος ἔσται. Καὶ τῆς ὁμολογίας κηρυχθεῖσης καὶ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως παρὰ πάντων ἀνομολογηθέντος τὰ τῆς ἀγάπης ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ καὶ τὰ τῆς ἐνώσεως γίνεται τε καὶ δεικνυται, ὅτι καὶ ὁμόνοια ἔσται τότε καὶ πάντες φίλοι καὶ ἀγαπητοὶ ἔσονται καὶ Ἰησοῦς τὸ κάλλιστον ἱερεῖον μέσον ἔσται πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ εἰρήνη πάντων ὢν καὶ ἐνότης καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερουρούμενος καὶ ἐνῶν πάντα καὶ ἐνούμενος πᾶσι, πλὴν ἀναλόγως οὐ γὰρ πάντες ἀμέσως τούτου μεθέξουσι» (Διάλογος, κεφ. 98). Ἔμενε δὲ ἀνοικτὴ ἡ πύλη μέχρι τοῦ τέλους τῆς λειτουργίας «ὡς δύνασθαι (μετὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς ὁρθῆς πίστεως καὶ τὸν ἀσπασμὸ) πάντα τὸν λαὸν καθορᾶν διὰ τῶν κιγκλίδων τοὺς τε ἱερουργοῦντας καὶ αὐτὰ τὰ ἱερουρούμενα» (Ὁμολογία Κριτοπούλου).

Ἀντιθέτως στὶς ἱερὲς Μονές, ὅπου, καθὼς ἐπανειλημμένως γράψαμε, μὲ εὐλάβεια διατηροῦνται παμπάλαια λειτουργικὰ ἔθιμα, τὸ καταπέτασμα κλείνει μετὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο ὅπως ἀναφέραμε, ἀλλὰ παραμένει κλειστὸ καθ' ὅλη τὴν διάρκειαν τῆς θείας λειτουργίας μέχρι τὸ τέλος τοῦ κοινωνικοῦ. Οἱ εὐλογίαι τοῦ ἱερέως δίδονται μὲ τελειῶς κλειστὸ τὸ καταπέτασμα, ἢ ἀφοῦ ἀποσυρθῆ πρὸς

στιγμὴν αὐτὸ κατὰ τὴν ὥρα τῆς εὐλογίας. Παλαιοὶ δὲ ἱερεῖς μας, ποὺ μάθαιναν νὰ ἱεουργοῦν ἀπὸ ἄλλους παλαιότερους καὶ ἦσαν ἔντονα ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν μοναχικὴ λειτουργικὴ πράξι, ἔκαμαν τὸ ἴδιο, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι ἀνοίγαν τὸ καταπέτασμα κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ συμβόλου καὶ τὸ ἔκλειναν μετὰ τὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», πρὶν ἀρχίσουν τὴν εὐχὴ τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς. Γιὰ πολλοὺς λόγους δὲν θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ ὡς νεωτεριστικὴ ἡ πράξι αὐτῆ τῶν Μονῶν. Εἶναι γνωστὸ ὅτι αὐτὴ διακρίνεται γιὰ τὴν συντηρητικότητά της. Φαίνεται λοιπὸν πῶς καὶ στὴν περίπτωσι αὐτῆ τὰ μοναστήρια κράτησαν μιὰ πολὺ παλαιὰ παράδοσι, ποὺ ὑφίστατο ἴσως παραλλήλως πρὸς ἐκείνη, ποὺ μᾶς μαρτυρεῖ ὁ Συμεὼν καὶ ὁ Κριτόπουλος, καὶ ποὺ ἐτηρεῖτο ἀπὸ τοὺς συντηρητικωτέρους. Αὐτὴ ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ ἡ κρατοῦσα πράξι στὶς Σλαβικὲς ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες, ποὺ καὶ αὐτὲς εἶναι πολὺ συντηρητικὲς σὲ ζητήματα θείας λατρείας. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὶς Μονὲς καὶ στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν προηγουμένων, κλείνεται μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν προηγουμένων δώρων ἢ ὠραία πύλη καὶ ἀνοίγεται μόνο στὸ «Μετὰ φόβου Θεοῦ...». Ὁμοίως καὶ στὴν Ἀρμενικὴ Ἐκκλησίᾳ τὸ μικρὸ καταπέτασμα τοῦ κιβωρίου τῆς ἁγίας τραπέζης σύρεται κατὰ τὴν ὥρα τῆς κοινωνίας τοῦ λειτουργοῦ.

Συμπεραίνομεν λοιπὸν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὅτι τὸ κλείσιμο τοῦ καταπέτασματος τῆς ὠραίας πύλης κατὰ τὴν ὥρα τοῦ κοινωνικοῦ, ποὺ διατηρήθηκε μέχρι σήμερα στὶς ἐνορίες, ἔχει τὸ ἔρεισμά του σὲ ἀρχαία λειτουργικὴ συνήθεια, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν πράξι τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀκόμη καὶ τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅπως μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ μερικοὺς παλαιούς κώδικας. Τὸ κλείσιμο πάλι τοῦ καταπέτασματος μετὰ τὴν μεγάλῃ εἴσοδο μέχρι τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ συμβόλου, ὅπως διατηρήθηκε πάλι στὰ μοναστήρια, στὶς Σλαβικὲς Ἐκκλησίες, στὴν λειτουργίαν τῶν προηγουμένων καὶ ὅπως μαρτυρεῖται ἀπὸ τοὺς κώδικας, τὸν Συμεὼν Θεσσαλονίκης καὶ τὴν Κριτόπουλο, ἔχει καὶ αὐτὸ τὴν ἀρχὴν του στὴν πολὺ παλαιὰ λειτουργικὴ πράξι τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν ὥρα τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ σύμβολο μέχρι τὴν ὑψωσι τοῦ ἁγίου ἄρτου, φαίνεται πῶς ὑφίσταντο παράλληλα καὶ οἱ δύο πράξεις ὅπως καὶ σήμερα. Καὶ τὸ μὲν κλείσιμο τοῦ καταπέτασματος τονίζει περισσότερο τὸν μυστηριακὸ χαρακτήρα τῆς θείας λειτουργίας, ἢ τέλεσί της ὅμως μὲ ἀνοικτὸ τὸ καταπέτασμα διευκολύνει καλλίτερα τὴν συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ καὶ τονίζει περισσότερο τὸν ὁμαδικὸν χαρακτήρα τῆς θείας λειτουργίας. Στὴν ἀρχαία μάλιστα ἐποχὴ ὁ ἱερεὺς λειτουργοῦσε βλέποντας πρὸς τὸν λαὸν, ἰστάμενος στὸ πίσω μέρος τῆς ἁγίας τραπέζης,

Οί μεγάλοι στοχασταί τῆς Ὁρθοδοξίας

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΠΕΡΝΤΙΑΕΦ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Νικολαί Ἀλεξάντροβιτς Μπερντιάεφ (1874-1948) εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία, ἓνα ἀπὸ τὰ πῦρ ρηξικέλευθα πνεύματα τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας. Τὸ ὄνομά του χαίρει οἰκουμενικῆς φήμης. Πρόκειται γιὰ ἓνα μεγάλο ὑπαρξιακὸ στοχαστή, πὸν τὸ ἔργο του πήγασε κ' ἄνθισε στὸ κλίμα τῆς Ὁρθοδοξίας. Διότι ὁ Μπερντιάεφ, τέκνο τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι παρὰ ἐλάχιστα ἓνας δυτικὸς φιλόσοφος. Παρὰ τίς πλούσιες καὶ δυνατὲς ἐπιδράσεις, πὸν ὑπέστη ἀπὸ τὴ μελέτη διαφόρων φιλοσόφων τῆς Ἑσπερίας, παρέμεινε στὶς κύριες καὶ πρωτότυπες γραμμὲς τῆς σκέψεώς του ἓνας ὀρθόδοξος διανοητής. Ἡ κοσμοθεωρία του εἶναι ἀνάπτυξις καὶ σύνθεσις τῶν μεγάλων χαρακτηριστικῶν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅπως αὐτὰ μποροῦν νὰ ἀντικατοπτρισθοῦν ἰδίως στὴ σημερινὴ ἱστορικὴ πραγματικότητα τοῦ κόσμου.

Γεννήθηκε στὸ Κίεβο κ' ἦταν βλαστὸς ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας. Ἐτυχε ἀπὸ ἀπολὴ ἡλικία ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ πολὺ σύντομα τὸν ἐπηρέασαν βαθειὰ ὁ Σολόβιεφ, ὁ Ντοστογιέφσκυ καὶ ὁ Τολστόϊ.

Ἀλλὰ λίγο ἀργότερα τὸν παρέσυρε στὴ δίνη του ὁ ἱστορικὸς ἕλιμος, πὸν δὲν κατώρθωσε ὅμως νὰ τὸν κρατήσῃ ὀριστικά. Ἰδιοσυγκρασία διφρασμένη κ' ἀπλησθη γιὰ μεταφυσικοὺς ὀραματισμούς, δὲν μπόρεσε νὰ σταθῇ πολὺ καιρὸ στὸ αὐχμηρὸ τοπίο αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας κ' ἔτσι, ἐνῶ ὑπέφωσκε ἤδη ὁ εἰκοστὸς

πρᾶγμα πὸν διευκόλυνε ἀκόμη περισσότερο τὴν συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ. Δὲν θὰ ἦταν λοιπὸν ἀξιούστατη, στὶς ἐνορίες τοῦλάχιστον, ἡ μίμησις τῆς μοναχικῆς πράξεως, πὸν κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, καθὼς φαίνεται, τὴν ἀκολούθησαν καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν ἐνοριῶν. Μὲ τὸ κλεισμο τῆς ὡραίας πύλης κατὰ τὸν κοινωνικὸ καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην εἴσοδο ὡς τὸ «Πιστεύω», ὅπου ἐπικρατεῖ ἀκόμη ἡ παράδοσις αὐτή, τονίζεται ἀρκετὰ ὁ μυστηριακὸς χαρακτήρ τῆς θείας εὐχαριστίας. Μὲ τὸ ἀνοιγμὰ τῆς στὸ ἐνδιάμεσο διάστημα ἱκανοποιεῖται ἀρκετὰ τὸ αἶτημα τῆς συμμετοχῆς καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τοῦ λαοῦ πῦρ ἄμεσα στὸ τελούμενο μυστήριον. Ἐτσι, μποροῦν νὰ συμβιβασθοῦν καὶ οἱ δύο σχετικὲς παραδόσεις, πὸν, ὅπως εἶδαμε, εἶναι ἐξ ἴσου ἀρχαῖες καὶ ἐξ ἴσου σεβαστές. Φ.

αίων, ὁ Μπερντιάεφ ἀπολυτρώνεται ἀπ' αὐτή. Μὲ ἀνανεωμένη τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, δίνεται ὁλόκληρος στὴ φιλοσοφίαν τῆς Θεοσεύας, πὸν θὰ εἶναι γιὰ πάντα ἡ κεντρικὴ τοῦ ἀπασχόλησις, ἢ ἐστία πὸν θὰ φωτίζη γύρω τοῦ ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου αὐτοῦ.

Τὸ καινούργιο καθεστὸς πὸν ἐπικράτησε στὴν πατρίδα του, τὸν θεώρησε ἀνεπιθύμητο κι' ἔτσι ἔφυγε ἀπὸ τὴ Ρωσία. Ἐγκαταστάθηκε πρῶτα στὴ Γερμανία κι' ὕστερα ὀριστικὰ στὸ Παρίσι, ὅπου καὶ πέθανε. Τὸ σπουδαιότερο σὲ ἔκτασι καὶ ποιότητα ἔργο του ἀναπτύχθηκε καὶ συντελέστηκε στὴν Εὐρώπη. Εἶναι ἓνα ἔργο πὸν δὲν περιβάλλεται ἀπὸ τὸν συνηθισμένο ἐκεῖνο γνόφο τῆς ρωσικῆς ψυχῆς. Ἔχει μιὰ ἔκφρασι ρέουσα καὶ φωτεινὴ, μιὰ ἁρμονικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, πὸν εὐκόλα καθιστοῦν κοινὸν τὸν μὴ ὀρθόδοξο κόσμον. Ὁ Μπερντιάεφ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ κάπου, ἔγραφε ἀβίαστα χωρὶς ποτὲ νὰ διορθῶνῃ τὰ χειρόγραφα του κι' αὐτὴ ἡ σαφὴνεια καὶ πληρότης τῆς φράσεώς του τὸν φέρει πρὸ κοντὰ στὸ οἰκουμενικὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ραγδαία ἐπιτυχία πὸν σημείωσαν τὰ βιβλία του, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχον μεταφρασθῆ στὶς γλῶσσες ὄλων τῶν πολιτισμένων χωρῶν.

Ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, ὁ Μπερντιάεφ ἔχει γίνει τώρα τελευταῖα πολὺ γνωστὸς χάρις ἰδίως στὰ ὅσα ἔγραψε γι' αὐτὸν ὁ σοφὸς φιλόλογος Κ. Δ. Γεωργούλης καὶ σὲ δύο ἀπὸ τὰ πρὸ ἀξιόλογα βιβλία του πὸν μετέφρασε κι' ἐξέδωσε ὁ ἀοιδίμος Μητροπολίτης Σάμου κ. Εἰρηναῖος (« Πνεῦμα καὶ Ἐλευθερία », « Ὁ Προορισμὸς τοῦ Ἀνθρώπου »).

Τὸ παρὸν ἔχει σκοπὸ νὰ δώσῃ μιὰ σύντομη, ἀλλὰ καιρῖα ἰδέαν περὶ τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Μπερντιάεφ. Ἀφήνει τὸν ἴδιον νὰ τὴν ἐκθέσῃ, μὲ λιτότητα καὶ διαύγεια, σ' ἓνα ἄρθρον του, πὸν τὸ ἔγραψε ρωσικὰ καὶ τὸ προώριζε γιὰ τὸ περίφημον γερμανικὸ « Λεξικὸ τῶν Φιλοσόφων » (1937).

Σ' αὐτὸ τὸ σύντομον ἄρθρον, πὸν δίνουμε σὲ πιστὴ μετάφρασι, ὁ Μπερντιάεφ παρουσιάζει σὲ μικρογραφία ὅλην τὴν φιλοσοφίαν.

Τὰ κυριώτερα ἔργα του

Ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἐλευθερίας. Μόσχα 1911. Τὸ νόημα τῆς Δημιουργοῦ Πράξεως. Μόσχα 1916. Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Ντοστογιέφσκω. Βερολίνο 1923. Τὸ νόημα τῆς Ἱστορίας. Βερολίνο 1923. Ὁ καινούργιος Μεσαίων. Βερολίνο 1924. Πνεῦμα καὶ Ἐλευθερία. Παρίσι 1927-8. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ Πάλη τῶν Τάξεων. Παρίσι 1931. Ὁ Προορισμὸς τοῦ Ἀνθρώπου. Παρίσι 1931. Πέντε Στοχασμοὶ ἐπὶ τῆς Ὑπάρξεως. Παρίσι 1934. Ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου στὸν σύγχρονον κόσμον. Παρίσι 1934. Πνεῦμα καὶ πραγμα-

ματικότης. Παρίσι 1937. Ἡ Ρωσικὴ Ἰδέα. Παρίσι 1946. Δοκίμιο ἐσχατολογικῆς Μεταφυσικῆς. Παρίσι 1947. Ὑπαρξιακὴ διαλεκτικὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀνθρώπινου. Παρίσι 1947. Βασιλεία τοῦ Πνεύματος καὶ βασιλεία τοῦ Καίσαρος. Παρίσι 1949.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

ΝΙΚΟΛΑ·Ι· ΜΠΕΡΝΤΙΑΕΦ. Η ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ ΜΟΥ.

Στὸ κέντρο τοῦ φιλοσοφικοῦ μου ἔργου βρίσκεται τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι, ὅλη ἡ φιλοσοφία μου εἶναι οὐσιωδῶς ἀνθρωπολογικὴ. Ἡ θέσις τοῦ προβλήματος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σύγχρονα θέσις τοῦ προβλήματος τῆς ἐλευθερίας, τοῦ δημιουργικοῦ ἔργου, τοῦ προσώπου, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ ἀσχολήθηκα κυρίως μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς θρησκείας, τὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, τὴ φιλοσοφία τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἡ φιλοσοφία μου ἀνήκει στὸν ὑπαρξιακὸ τύπο, γιὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴ σύγχρονη ὀρολογία¹. Ἀλλὰ μπορεῖ ἐξ ἴσου νὰ χαρακτηρισθῆ καὶ ὡς φιλοσοφία τοῦ πνεύματος. Ἡ θεμελιώδης τάσις τῆς τὴν καθιστᾷ διαρκικὴ φιλοσοφία, παρ' ὅλο ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ ἰδιαίτερη διαρκία καὶ διόλου ὀριστικὴ. Εἶναι ἡ διαρκία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς κτίσεως², τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ προσορισμοῦ, τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς ἀντικειμενικότητος, τοῦ προσώπου καὶ τοῦ γενικοῦ, τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καίσαρος. Ἔτσι, αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτό μου πιὸ κοντὰ στὸν Κάντ παρά στὸν γερμανικὸ μονιστικὸ ἰδεαλισμὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος³. Ἡ ἀφετηρία τῆς κοσμοθεωρίας μου εἶναι τὸ πρωτεῖο τῆς ἐλευθερίας πάνω στὸ ὄν. Αὐτὸ τὸ πρωτεῖο προσδιορίζει τὸν δυναμικὸ χαρακτήρα τῆς φιλοσοφίας κι' ἐξηγεῖ τὴν καταγωγὴ τοῦ Κακοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴ δυνατότητα νὰ δημιουργῆται κάτι τὸ νέο μέσα στὸν κόσμο. Ἡ ἐλευθερία δὲν μπορεῖ νὰ προκαθορισθῆ ἀπὸ κανενὸς εἶδους ὄν. Δὲν μπορεῖ νὰ προκαθορισθῆ οὔτε κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Εἶναι ριζωμένη μέσα στὸ μὴ ὄν.

1. Ὁ Μπερντιάεφ πράγματι ἀνήκει κυρίως σ' αὐτὸν τὸν κοσμοθεωριακὸ κύκλο, διότι δὲν παραδέχεται παρὰ μονάχα τὸ ὑποκείμενο ὡς πεδίο τῆς ἀντιλογίας.

2. Δὲν χρησιμοποιοῦμε τὴ λέξι «φύσις» στὴν ἀπόδοσι, διότι ὁ ὕρος αὐτὸς ἔχει στὴν πατρικὴ γλῶσσα ἄλλη ἔννοια. «Φύσις» σημαίνει «οὐσία» ἢ «ὑπόστασις», ἐνῶ «κτίσις» εἶναι καθαρὰ ἡ ὕλικὴ δημιουργία.

3. Ὁ Κάντ, ὡς γνωστὸν, ὡς τελευταία καὶ σπουδαιότερη βαθμίδα τῆς φιλοσοφίας τοποθετεῖ τὸ «τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος», πρᾶγμα ποὺ ὁ μονιστικὸς ἰδεαλισμὸς δὲν ἀντιμετωπίζει. Ὅπως πολὺ προσφυῶς παρατηρήθηκε, «τὸ κριτικὸν μέρος τῆς καντιανῆς φιλοσοφίας εἶναι κατὰ βάθος ἡ διερεύνησις τῆς ἀνθρωπίνης ὑποκειμενικότητος». (Κ.Δ. Γεωργούλη: «Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις». Ἀθῆναι 1954. Σελ. 66).

“Όσον ἀφορᾷ τοὺς στοχαστὰς τοῦ παρελθόντος, νοιώθω ὅτι εἶμαι ἰδιαιτέρα κοντὰ στὸν Ἡράκλειτο⁴, τὸν Ὁριγένη καὶ τὸν Γρηγόριο Νύσσης⁵ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Γιάκοπ Μπαϊμε⁶ ποὺ ἐπέδρασε παρά πολὺ στὴν πνευματικὴ μου ἐξέλιξι καί, ὡς ἓνα σημεῖο, στὸν Κάντ. Ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους τοῦ καιροῦ μας, ἔχω σημεῖα ἐπαφῆς μὲ τὸν Μπέργκσον⁷, τὸν Τζεντίλε⁸ καὶ τὸν Μάξ Σέλερ⁹. Ἀνάμεσα στοὺς ἐκπροσώπους τῆς ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας, ὁ πιὸ γειτονικὸς μου εἶναι ὁ Γιάσπερς¹⁰. Ὁ Ντοστογιέφσκυ, ὁ Τολστόι, ὁ Νίτσε¹¹, ἔπαιξαν κι’ αὐτοὶ ἓνα μεγάλο μέρος στὴ διαμόρφωσι τῆς κοσμοθεωρίας μου, ὅπως-σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὶς κοινωνιολογικὰς μου ἀπόψεις—καὶ οἱ Μάρξ, Καρλάυλ, Ἴψεν καὶ Λεδὸν Μπλουά¹².

ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος εἶναι πρὶν ἀπ’ ὅλα ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Τὸ νόημα τοῦ ὄντος ἀποκαλύπτεται μέσα στὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξι. Τὸ ὄν ἀποκαλύπτεται διὰ μέσου τοῦ ὑποκειμένου κι’ ὄχι διὰ μέσου τοῦ ἀντικειμένου. Γι’ αὐτὸ ἡ φιλοσοφία εἶναι κατ’ ἀνάγκη ἀνθρωπολογικὴ κι’ ἀνθρωποκεντρικὴ. Ἡ ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία

4. Κυρίως ἀπὸ τὴν πλευρὰ ποὺ ὁ Μπερντιάεφ ἀσχολεῖται μὲ τὴν συμμετοχὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ δημιουργοῦ τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία δὲν πῆρε τέλος.

5. Οἱ δύο αὐτοὶ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἔπесαν στὴν πλάνη τῆς «ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων», στὴν ὁποία οὐσιαστικὰ παρασύρθηκε ὁ Μπερντιάεφ.

6. Μὲ τὸν μυστικὸ του ἐνδοσκοπισμὸ, ποὺ κι’ αὐτὸς ἀνήκει στὸν ὑπαρξιακὸ κύκλο.

7. Ὁ Μπέργκσον συγγενεὺς μὲ τὸν δυναμικὸ ὑποκειμενισμὸ τοῦ Μπερντιάεφ χάρι πρὸ παντὸς στὴ θεωρία του περὶ intuition ἡ ὁποία εἶναι «κάτι ὅν τὸ ἐνοστικὸ ἢ τὴν καλλιτεχνικὴ αἴσθησι, ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτει τὶ εἶναι τὰ ὄντα αὐτὰ καθ’ ἑαυτά, σὲ ἀντίθεσι μὲ τὴν περιγραφικὴ καὶ ἀναλυτικὴ γνῶσι ποὺ μᾶς τὰ καθιστᾷ γνωστὰ ἀπ’ ἑξῶ. André Lalande : «Vocabulairede la Philosophie» Εἴ ἐκδοσις Παρίσι 1947 Στὴ λ. intuition σελ. 524.

8. Ὁ «ἐνεργειακὸς ἰδεαλισμὸς» του, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Τζεντίλε χαρακτηρίζει τὴν κατευθύνουσα γραμμὴ τῆς σκέψεώς του, ἐπέδρασε στὸν Μπερντιάεφ ὅσον ἀφορᾷ τὴ γνωσιολογία.

9. Μὲ τὴν κοινωνιολογία τῆς γνώσεως καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ του φιλοσοφία.

10. Ὁ Γιάσπερς, ὡς ὑπαρξιακὸς στοχαστὴς, συνδέεται μαζὶ του μὲ τὴν χριστιανικὴ πίστι.

11. Βλέπε τὰ ὅσα γράφει γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ, ἐκεῖ ποὺ μιλά γιὰ τὴν ἠθικὴ τοῦ Νόμου.

12. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ τοῦ προσέφεραν κυρίως στοιχεῖα γιὰ νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴν ἀρνητικὴ ὄψι τῆς κοινωνίας, ἐνῶ ἡ θετικὴ γι’ αὐτὸν εἶναι—ὅπως τὸν ὀνομάζει—ἓνας «κοινωνικὸς προσωπισμὸς».

είναι ακριβῶς ἡ γνῶσις τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος διὰ μέσου τοῦ ὑποκειμένου. Τὸ ὑποκείμενο εἶναι ὑπαρξιακό. Ἀπεναντίας, στὸ ἀντικείμενο, ἡ ἐσωτερικὴ ὑπαρξις σφραγίζεται καὶ μένει κλειστή. Ἔτσι, ἡ φιλοσοφία εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ ὄχι ἀντικειμενικὴ. Βασίζεται στὴν πνευματικὴ πείρα¹³.

Η ΓΝΩΣΙΣ

Δὲν μπορούμε νὰ ἀντιπαραθέσουμε τῇ γνῶσι στὸ ὄν. Ἡ γνῶσις εἶναι ἓνα γεγονός στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὄντος. Ἡ γνῶσις ἐγκείται στὸ ὄν κι' ὄχι τὸ ὄν στὸ γνῶσι. Ἡ γνῶσις δὲν εἶναι ἡ ἀναύγεια τοῦ ὄντος μέσα στὸν γινώσκοντα. Ἐχει ἓνα χαρακτήρα δημιουργοῦ καὶ συνιστᾷ μιὰ πρᾶξι συνειδήσεως τῆς ἐννοίας. Ἡ ἀντίθεση τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενο ποὺ πρόκειται νὰ γνωσθῆ, ὁδηγεῖ στὴν ἀπάλειψι τοῦ ὄντος, τόσο τοῦ ὑποκειμένου ὅσο καὶ τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ ἐννοια τοῦ ἀντικειμένου πρέπει νὰ ἀντικατασταθῆ με τὴν ἐννοια τῆς ἀντικειμενοποιήσεως. Ὑπάρχουν διάφοροι βαθμοὶ γνώσεως, συνδεδεμένοι με τοὺς βαθμοὺς ἀντικειμενοποιήσεως. Ἡ πιὸ ἀντικειμενοποιημένη γνῶσις, ἡ πιὸ ἐκκεντρικὴ σχετικὰ με τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξι, φαίνεται νὰ ἔχη μιὰ ὀλότελα ἀναντίρρητη γενικὴ ἀξία. Ἀλλὰ ἡ γενικὴ αὐτὴ ἀξία, ποὺ στέκεται λογικὰ ἀναντίρρητη, εἶναι φύσεως κοινωνικῆς. Αὐτὴ ἡ γενικὴ ἀξία τῆς ἀντικειμενοποιημένης γνώσεως, ποὺ λογικὰ στέκεται ἀναντίρρητη, εἶναι συνδεδεμένη με βαθμὸ κατώτερο τῆς πνευματικῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, θεμελιώνεται στὴν ἐπικοινωνία¹⁴. Πρόκειται γιὰ τὴν περίπτωσι τῆς γνώσεως ποὺ περιέχεται στὶς φυσικὲς καὶ μαθηματικὲς ἐπιστῆμες. Γιὰ νὰ ἀναγνωρισθοῦν οἱ ἀλήθειες, ποὺ ἀφοροῦν τὰ μαθηματικὰ ἢ τίς φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἡ πνευματικὴ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἀναγκαία. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ κοινωνία πρέπει ἤδη νὰ ἔχη περισσότερο σημειωθῆ, ὅταν πρόκειται γιὰ τίς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες. Ἡ φιλοσοφικὴ γνῶσις δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀφηρημένη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξι. Κι' ἐδῶ ἡ πνευματικὴ κοινωνία εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ ἴδια ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ, ἡ μεταφυσικὴ γνῶσις δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἔχη μιὰ γενικὴ ἀξία τόσο ἀναντίρρητη ὅσο ἡ μαθηματικὴ γνῶσις. Τέλος, οἱ ἀλήθειες τῆς Ὄρησκευτικῆς κατηγορίας ἀπαιτοῦν τὸν ὑψιστο βαθμὸ πνευματικῆς κοινωνίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ μέσα, οἱ Ὄρησκευτικὲς ἀλήθειες ἐμφανίζονται ὡς οἱ πιὸ ὑποκειμενικὲς κι'

13. Γι' αὐτὸ στὴν ἀρχὴ λέγει, ὅτι ἡ φιλοσοφία του μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ κι' ὡς φιλοσοφία τοῦ πνεύματος.

14. Κοινωνία, γιὰ τὸν Μπερντιάεφ, εἶναι κάτι τὸ βαθύτερα πνευματικὸ, κάτι τὸ ζυμωμένο με τὴν οὐσία τῆς χριστιανικῆς ὀρησκείας, αὐτὸ ποὺ περιπίπτει ἐννοεῖ κι' ὁ Παῦλος, ὅταν χρησιμοποιοῖ τὴν ἴδια λέξι.

οί πιό συζητήσιμες αλήθειες. Για τις θρησκευτικές κοινότητες, που όμολογοῦν αὐτὲς τὲς αλήθειες, ἀπεναντίας, πρόκειται γιὰ παγκόσμιες καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀναντίρρητες αλήθειες. Ἡ εἴσοδος στὸ μυστήριο τῆς ὑπάρξεως προϋποθέτει μιὰ δημιουργὸ διεισδυτικότητα. Ἡ ἀνικειμενοποιημένη γνώσις ἀντιστοιχεῖ στὸ σχίσμα, στὴν ἐσωτερικὴ διάσπασι τοῦ κόσμου, δηλαδὴ στὴν κατάρπτωσί του. Ἀλλά, μέσα στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἐνέχει μιὰ θετικὴ ἀξία.

Ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως ἐνέχει πρωταρχικὴ σπουδαιότητα. Ἔργο της εἶναι νὰ ἀποκαταστήσῃ ἓνα σύνδεσμο ἀνάμεσα ἀφ' ἑνὸς στὴ γνώσι κι' ἀφ' ἑτέρου στὰ προβλήματα τῆς κοινωνίας καὶ τῆς κοινότητος (Gemeinschaft), τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀντικειμενοποιημένη γνώσις ἀσχολεῖται πάντα μὲ τὸ «γενικὸ» κι' ὄχι μὲ τὸ «ἀτομικὸ». Ἔτσι μιὰ ἀντικειμενοποιημένη μεταφυσικὴ, βασισμένη σ' ἓνα σύστημα ἐκδοχῶν, εἶναι ἀκατόρθωτη. Ἡ μεταφυσικὴ δὲν εἶναι παρὰ ἡ φιλοσοφία τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Εἶναι «ὑποκειμενικὴ» κι' ὄχι «ἀντικειμενικὴ». Στηρίζεται στὸ σύμβολο καὶ στὸν μῦθο. Ἡ ἀληθοφάνεια κι' ἡ πραγματικότης δὲν ταυτίζονται μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα.

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Τὸ θεμελιακὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ὄν ἀποκαλύπτεται μέσα στὸν ἄνθρωπο καὶ διὰ μέσου τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνας μικρόκοσμος κι' ἓνας μικρόθεος. Πλάσθηκε κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλά συνάμα, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ὄν περιωρισμένο, πού βγαίνει ἀπὸ τὴν ὑλικὴ κτίσι. Ὑπάρχει στὸν ἄνθρωπο ἓνας δυαδισμὸς· ὁ ἄνθρωπος εἶναι πεδίο προβολῆς δύο κόσμων· ἀνταυγάζονται μέσα του ὁ ἀνώτερος κι' ὁ κατώτερος κόσμος. Καμωμένος κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο¹⁵. Τὸ πρόσωπο πρέπει νὰ διαστέλλεται ἀπὸ τὸ ἄτομο. Τὸ πρόσωπο, πράγματι, εἶναι μιὰ πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατηγορία, ἐνῶ τὸ ἄτομο εἶναι μιὰ ὑλικὴ καὶ βιολογικὴ κατηγορία. Τὸ ἄτομο εἶναι μέρος τῆς ὑλικῆς κτίσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς ομάδος. Τὸ πρόσωπο ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελῆ μέρος ἀπὸ τίποτε· εἶναι πάντα ἓνα ὄλο, μιὰ σχέσις μὲ τὴν κοινωνικὴ ομάδα, τὴν κτίσι καὶ τὸν θεό. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν πνευματικὸ, ψυχικὸ καὶ σαρκικὸ¹⁶. Ὡς σαρκικὸ ὄν, εἶναι δεμένος μὲ ὅλη τὴ δίνη τῆς παγκόσμιας ζωῆς. Ὡς πνευματικὸ ὄν

15. Πρόσωπο καὶ ὄχι προσωπικότης. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ὅρος εἶναι ἀδόκιμος θεολογικῶς.

16. Πρβλ. Α' Κορ. β', 14,15 καὶ Ἰούδα 19.

εἶναι δεμένος μετὸν πνευματικὸν κόσμον καὶ τὸν Θεόν. Ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ μέσα στὸν ἄνθρωπον δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κτίσιν ἢ ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ συγκρότημα καὶ δὲν προορίζεται ἀπ' αὐτά. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἐλευθερίαν, ἢ ὅποια ὅμως δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας δὲν μπορεῖ νὰ προκαθορίζεται οὔτε ἀπὸ πάνω οὔτε ἀπὸ κάτω. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀδημιουργήτου ἐλευθερίας, ποῦ ὑπάρχει μέσα στὸν ἄνθρωπον, εἶναι ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἐλευθερίας πρωταρχικῆς. Πρόκειται ἐδῶ γιὰ μιὰ ἐλευθερίαν ἐξωλογικὴν· δὲν εἶναι μιὰ ἐλευθερία μέσα στὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μιὰ ἐλευθερία ποῦ τῆς ἐναπόκειται νὰ δέχεται ἢ νὰ ἀπορρίπτῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἄλλη ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν, μιὰ ἐλευθερία διαποτισμένη ἀπὸ τὴ Χάριν. Μονάχα ἡ ἀναγνώρισις μιᾶς ἀδημιουργήτου ἐλευθερίας, ποῦ δὲν εἶναι ριζωμένη μέσα στὸ ὄν, μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν καταγωγὴν τοῦ Κακοῦ. Ἀλλά, συνάμα, ἡ ἀδημιουργητὴ ἐλευθερία ἐξηγεῖ τὴ δυνατότητα τῆς δημιουργοῦ πράξεως καὶ τῆς καινοποιήσεως μέσα στὸν κόσμον.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΠΡΑΞΕΩΣ

Τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργοῦ πράξεως κατέχει κεντρικὴ θέσιν στὴν κοσμοθεωρίαν μου. Ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε γιὰ νὰ γίνῃ καὶ αὐτός, μετὰ τὴ σειράν του, δημιουργός. Καλέσθηκε σ' ἕνα ἔργο δημιουργοῦ μέσα στὸν κόσμον συνεχίζει τὴ δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Ἡ σημασία καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς δὲν περιορίζονται μονάχα στὴ σωτηρίαν. Ἡ δημιουργὸς πράξις εἶναι πάντα ἕνα πέρας ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στὸ ὄν, δηλαδή μιὰ δημιουργίαν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Ἡ δημιουργίαν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἶναι δημιουργίαν ἐκ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ διαφορὰ τοῦ ἀπὸ τὸν Θεόν ἔγκειται στὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην ὑλικῶν γιὰ νὰ δημιουργῇ. Ἀλλὰ στὴ δημιουργοῦ πράξιν ἐνσωματώνεται ἕνα στοιχεῖον προσερχόμενον ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν πηγὴν τῆς, ἡ δημιουργοῦς πράξις εἶναι ἕνα ἀναφτέρωμα, μιὰ νίκη πάνω στὴ βαρύτητα τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ στὰ ἀποτελέσματα, στὰ προϊόντα τῆς δημιουργοῦ πράξεως, ἐκδηλώνεται μιὰ ἕλξις πρὸς τὰ κάτω. Ἀντὶ γιὰ ἕνα καινούργιον ὄν, δημιουργοῦμε βιβλία, ἀγάλματα, πίνακες, κοινωνικὰ ἰδρύματα, μηχανές, πολιτιστικὰ ἀξίαι. Ἡ τραγωδία τῆς δημιουργοῦ ἐνεργείας ἔγκειται στὴ μὴ σύμπτωσιν τῆς πραγματοποιήσεως μετὰ τὴν δημιουργοῦ πρόθεσιν.

Τὸ δημιουργοῦ ἔργο εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τῆς ἐξελίξεως. Ἡ ἐξέλιξις εἶναι ὁ προορισμός, ἢ συνέπεια. Ἡ δημιουργοῦς πράξις εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ πρωταρχικὴ πράξις. Ὁ κόσμος δὲν ἔχει τέλος στὸ νὰ γίνεταί. Δὲν συμπληρώθηκε. Ἡ δημιουργίαν τοῦ συνεχίζεται.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ Τ.Α.Κ.Ε.

ὑπὸ τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. ἀπὸ 12—5—66 ἕως 29—7—66 ἀπενεμήθησαν αἱ κάτωθι συντάξεις.

Πρεσβυτέρων Ἀντωνοπούλου Χρυσονίκη τοῦ Νικολάου, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καρυστίας καὶ Σκύρου, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 660. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 42.698.—Αἰδεσιμώτατον Κασάπογλου Χρυσόστομον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερρών, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. Ἐφ' ἀπαξ πρχ. 36.555.—Πρεσβυτέρων Γεωργιάδου Παρασκευῆν τοῦ Βασιλείου, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 770 Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 43.243.—Αἰδεσιμώτατον Βλασόπουλον Πάνον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λευκάδος, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.103. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 37.252.—Πρεσβυτέρων Σπυροπούλου Μαρίαν τοῦ Παναγιώτου, Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 660. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 42.927.—Αἰδεσιμώτατον Καυκιᾶν Σπυρίδωνα, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀρτης, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.327. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 43.096.—Πρεσβυτέρων Φωτιάδου Σμάρω τοῦ Γεωργίου, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 660. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 36.807.—Αἰδεσιμώτατον Παπαποστόλου Ἀχιλλέα, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 36.758.—Αἰδεσιμώτατον Κυδώνην Σωτήριον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.103. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 37.252.—Αἰδεσιμώτατον Λάφτσην Κων/νον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαρωνείας, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 825. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 36.890.—Πρεσβυτέρων Ἀλιζιγάκη Ἀρχοντίαν τοῦ Ἀγησιλάου, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.030. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 43.179.—Αἰδεσιμώτατον Παπαστάθην Ἀθανάσιον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.327. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 33.599.—Αἰδεσιμώτατον Παπαελευθερίου Κων/νον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πειραιῶς, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.274. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 34.051.—Αἰδεσιμώτατον Χέλμην Ἀντώνιον, Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 36.901.—Αἰδεσιμώτατον Πατερᾶκην Γεώργιον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κρήτης, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.103. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 37.087.—Αἰδεσιμώτατον Πρασσᾶν Ἀθανάσιον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.327. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 43.467.—Αἰδεσιμώτατον Τσουκαλῆν Σοφρώνιον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κερκύρας καὶ Παξῶν, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 37.252.—Αἰδεσιμώτατον Νασιοῦλα Δημήτριον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 27.589.—Αἰδεσιμώτατον Πετεινᾶκην Εὐσέβιον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου, Α' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 937. Ἐφ' ἀπαξ δρχ. 57.530.—Αἰδεσιμώτατον Τασιοῦλαν ἢ Τσόλκαν Ἀπόστολον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Τρίκκης καὶ Σταγῶν, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. Ἐφ' ἀπαξ 37.252.—Αἰδεσιμώτατον Κλουμάσην Μιχαήλ, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. Ἐφ'

λογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. 'Εφ' ἅπαξ δρχ. 37.313.—Αἰδεσιμώτατον Ρούβαλην Σπυρίδωνα, 'Ιερῶς 'Αρχιεπισκοπῆς 'Αθηνῶν, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.145. 'Εφ' ἅπαξ δρχ. 37.423.—Αἰδεσιμώτατον Γαβριηλίδην 'Αριστείδην, 'Ιερῶς Μητροπόλεως Σιδηροκάστρου, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 825. 'Εφ' ἅπαξ δρχ. 36.598.—Αἰδεσιμώτατον Τσικνάκη Κων/νον, 'Ιερῶς Μητροπόλεως Γορτύνης καὶ 'Αρκαδίας, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 969. 'Εφ' ἅπαξ δρχ. 43.666.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Αἰδεσιμώτατον Δημόπουλον 'Αθαν. "Ανω 'Επίσκη 'Αθηνῶν. 'Εγένετο ἡ ἐγγραφή σας εἰς τὴν νέαν διεύθυνσίν σας.—Πανοσ. 'Αρχιμ. Θεοδώρ. Κιαρτζῆν 'Ιεροκήρυκα, Κύθηρα. 'Ενεγράφητε.—Αἰδεσιμ. 'Αναστόπουλον Γεώργιον, ὁδὸς 'Ομοιοίας 12, 'Αθῆναι. 'Ενεγράφητε.—Πανοσ. 'Αρχιμ. Ραφτόπουλον Γερβάσιον, 'Ιεροκήρυκα 'Ι. Μητροπόλεως Σιδηροκάστρου Σερρών. 'Ετακτοποιήσαμεν τὴν διεύθυνσίν σας εἰς ἀμφοτέρω τὰ περιοδικὰ καθὼς καὶ εἰς τὴν Θεολογίαν. —Κύριον Τριανταφυλλάκη Γεώργιον. Καθηγητὴν, ὁδὸς Σαλαμινομάχων 6, Πειραιᾶ. 'Εγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας. —'Ιεροδ. Γρύλλιον Δημήτριον, 'Αγ. Δημητρίου 134, Θεσσαλονίκη. 'Ενεγράφητε σᾶς ἀπεστείλαμεν τὰ τεύχη τοῦ τρ. ἔτους. — Πανοσιολ. Νικηφόρον Βιδάλην, 'Εφημ. 'Ι. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ 'Αγ. Διονυσίου. 'Ομήρου 9. 'Αθῆναι. 'Ενεγράφητε.—Αἰδεσιμ. Δαλακώσταν Τρύφωνα. Νόστιμον Εὐρυτανίας. 'Εγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας. —Κύριον Παρθένιον Λαμπρακηνόν, 'Ιεροψάλτην —Μοίρας 'Ηρακλείου Κρήτης. 'Ενεγράφητε, ἀπεστάλησαν εἰς ὑμᾶς τὰ ἀπὸ 1-1-66 κυκλοφορήσαντα τεύχη καὶ θὰ ἀναμείνωμεν τὴν συνδρομὴν σας, ἥτοι δραχμὰς 20 διὰ τὸ ἔτος 1966. Εὐχαριστοῦμεν. — Πανοσ. 'Αρχιμ. Κατσαμπίρην Λύγουστίνον, Κομποθέκλα -'Αμφιλοχίας, — Δασκαλόπουλον Τιμόθεον, "Αγιον Κων/νον 'Αγρινίου, ἐγένοντο αἱ μεταβολαὶ εἰς τὰς διεύθυνσεις σας μερίμνη τῆς 'Ι. Μητροπόλεως σας. —Αἰδεσιμ. Τσίρην 'Ηλίαν. Μεγαλόπολι 'Αρκαδίας. 'Ετακτοποιήσαμεν διεύθυνσίν σας. Εὐχαριστοῦμεν. —Αἰδεσιμ. Μπαῦρακτάρην Εὐάγγ. Πυργιώτικα Ναυπλίου. 'Εγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας. —Αἰδεσιμ. Λίγδαν 'Αριστείδην, Αἰτωλικόν, Αἰτωλοακαρνανίας. 'Εγένετο ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὴν διεύθυνσίν σας, μερίμνη τῆς 'Ι. Μητροπόλεως σας. —Αἰδεσιμ. Μπένταν 'Απόστολον. Πτελεόν Λαρίσης. 'Εγένετο μερίμνη τῆς 'Ιερῶς Μητροπόλεως

σας ἢ ἀλλαγὴ εἰς τὴν διεύθυνσίν σας. — Αἰδεσιμ. Κοτίνην Σπυρ., Γουβες Λακωνίας. Ἐγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας. — Αἰδεσιμ. Κατνωτοῦ δὴν Πασχάλην. Λαγῖος Διδυμοτείχου. Ἐνεγράφητε μερίμνη τῆς Ἱ. Μητροπόλεώς σας. — Αἰδεσιμ. Γαρμπῆν Νικόλαον, Ἀργοστόλιον Κεφαλληνίας. Σᾶς ἀπεστείλαμεν τὰ ζητηθέντα τεύχη τοῦ «Ἐφημερίου», διὰ τὰ ὅποια οὐδὲν ὀφείλετε. — Πανοσ. Ἀρχιμ. Τζιαβάραν Τιμόθεον, Ἱεροκήρυκα Ἱ. Μ. Ἀργολίδος, Ναύπλιον. Ἐγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας. — Κύριον Τζιαμούρταν Ζήσην, Καθηγητὴν. Μᾶρκον-Παλαμᾶ Τρικάλων. Κατὰ Σεπτέμβριον ἐκάστου ἔτους ἐκδίδονται συνεπτυγμένως συνήθως τὰ δύο τεύχη, ἐπομένως ἔχετε τὰ τεύχη κατὰ τὴν σειρὰν ἀποστολῆς των. — Αἰδεσιμ. Νούγιαν Βασίλειον. Ἀσφάκων Ἰωαννίνων. Ἐγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας. Εὐχαριστοῦμεν. — Αἰδεσιμ. Σπανὸν Διονύσιον, Κουτσουμάδιον Νεμέας. Ἐγένετο ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὴν νέαν διεύθυνσίν σας. — Ἱερὰν Μητρόπολιν Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰς ἐγκαίρους πάντοτε ἐνημερώσεις σχετικῶς μετὰ μεταβολὰς τῶν διευθύνσεων τῶν Ἐφημερίων. — Αἰδεσιμ. Δουδομούπουλον Βασίλειον, Ἐλαφον Ἀγιᾶς-Λαρίσης. Σᾶς ἀπεστείλαμεν εὐχαρίστως τὰ ζητηθέντα βιβλία. — Πανοσ. Ἀρχιμ. Πιερόακον Διονύσιον, Ἱεροκήρυκα Ἱ. Μητροπόλεως Ἐδέσσης, Γιαννιτσά. Ἐγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας. — Κύριον Βαμβούραν Γεώργιον, Πλωμάριον Λέσβου. Σᾶς ἀπεστείλαμεν τὰ τεύχη τοῦ 1966 καὶ ἐπιστολήν. — Κύριον Ντολιόπουλον Βασίλειον, Νιόβης 24 Ἀργος. Σᾶς ἐνεγράψαμεν καὶ ἀπαντῶμεν εἰς ὑμᾶς δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς. — Αἰδεσιμ. Ξανθιώτην Γεώργ. Ἐφημ. Λιμεναρίων Θάσου. Διεγράφησαν οἱ συγχωνευθέντες Ἱ. Ναοὶ καὶ ἐνεγράφη ὁ νέος Ἱ. Ναὸς Μεταμορφ. Σωτήρος. Εὐχαριστοῦμεν. — Ἱερὰν Μητρόπολιν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Διεγράψαμεν τὸν αἰδεσιμ. Ζαρκαδούλαν Ἀριστείδην ἐκ τῶν συνδρομητολογίων μας. Εὐχαριστοῦμεν. — Αἰδεσιμ. Γιαννακᾶν Χρηστον. Ἐφημ. Κατοχῆς Νεοχωρίου Αἰτωλίας. Σᾶς ἐνεγράψαμεν συνδρομητὴν καὶ ἀπεστείλαμεν τὰ ὑπάρχοντα παρ' ἡμῖν τεύχη 1965 καὶ τρέχοντος ἔτους. Δὲν ἀνεύρομεν τὸ ὄνομά σας εἰς τὰ παρ' ἡμῖν συνδρομητολόγια οὔτε εἰς τὰς πρὸ τοῦ 1964 καταστάσεις τῆς Ἱ. Μητροπόλεώς σας. — Αἰδεσιμ. Πάλλαν Γεώργιον. Χαλίκιον Καλαμπάκας. Ἐγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας καὶ σᾶς ἀπεστείλαμεν τὸ ζητηθὲν τεῦχος. — Πανοσ. Ἀρχιμανδρίτην Ἀθανάσιον Μακρυγιάννην, Ἱερὰν Μητρόπολιν Κυρηνείας-Κύπρου. Σᾶς ἀπεστείλαμεν τὰ τεύχη τὰ ὅποια ἐζητήσατε πλὴν τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 9 τοῦ ἔτους 1962, τὸ ὅποσον ἔχει πρὸ πολλοῦ ἐξαντηθῆ. — Βιβλιοθήκην Βουλῆς. Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἐστάλησαν τὰ ζητηθέντα τεύχη. — Ἀξ. Κύριον Σήφην Κόλιαν. Λυκείαρχην Κορίνθου. Ἐγένετο ἡ διόρθωσις εἰς τὴν διεύθυνσίν σας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης, Κριτικὴ τοῦ «οὐμανιστικοῦ» ἢ «ἀνθρωπιστικοῦ» μορφωτικοῦ ιδεώδους ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (Α').—**Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου**, Ἡ δύναμη τοῦ Τιμίου Σταυροῦ φανερῶνει τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Ἀπόδοση **Ἀνθίμου Θεολογίτη**.—**Ἀρχιμ. Νικοδήμου Γκατζιρούλη**, Ἱεροκ. Ἰ. Ἀρχ/πῆς Ἀθηνῶν, «Ἐκ τοῦ κόσμου».—**Ἀρχιμ. Προκοπίου Παπαθεοδώρου**, Πλειότερον καὶ καθαρότερον φῶς στὴν νεολαία μας.—Θρησκευτικὲς καὶ ἠθικὲς μελέτες τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν **Νεκταρίου Αἰγίνης**. «Γνώρισε τὸν ἑαυτὸ [σου]». Ἀπόδοση **Θεοδόση Σπεράντσα**.—**Βασ. Ἡλιάδη**, Ἡ πλήρωσις τῶν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων. Αἱ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ. Ἡ σημασία τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς καμπάνας τῆς.—**Φιλοθέου Ἀδολεσχίας**» μέρος πέμπτον. Ψυχοφελεῖς ἐπιστάσεις ἀπὸ τὸ «Δευτερονόμιον», ὑπὸ **Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως**. Ἀπόδοση **Θεοδόση Σπεράντσα**.—**Φ.** Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες.—**Βασ. Μουστάκη**, Ἡ πνευματικὴ διαθήκη τοῦ Νικολάι Μπερδιάεφ. Εἰδήσεις τοῦ TAKE.— Ἀλληλογραφία.

Δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν «Ἐφημέριον» ἀπευθυντέον :
Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Περιοδικοῦ **ΕΚΚΛΗΣΙΑ**
Ὁδὸς Φιλοθέης 19, Ἀθῆναι - Τηλέφ. 227.689.

Τύποις : **ΤΣΙΡΩΝΗ** (Μονοτυπικὰ Συγκροτήματα)
Ὁδὸς Μενάνδρου 4, Ἀθῆναι — Τηλέφ. 311.121.

Ἐπεύθυνος Τυπογραφείου **Γ. Σ. Χρυσάφης**, Ἰασωνίδου 22, Σούρμενα